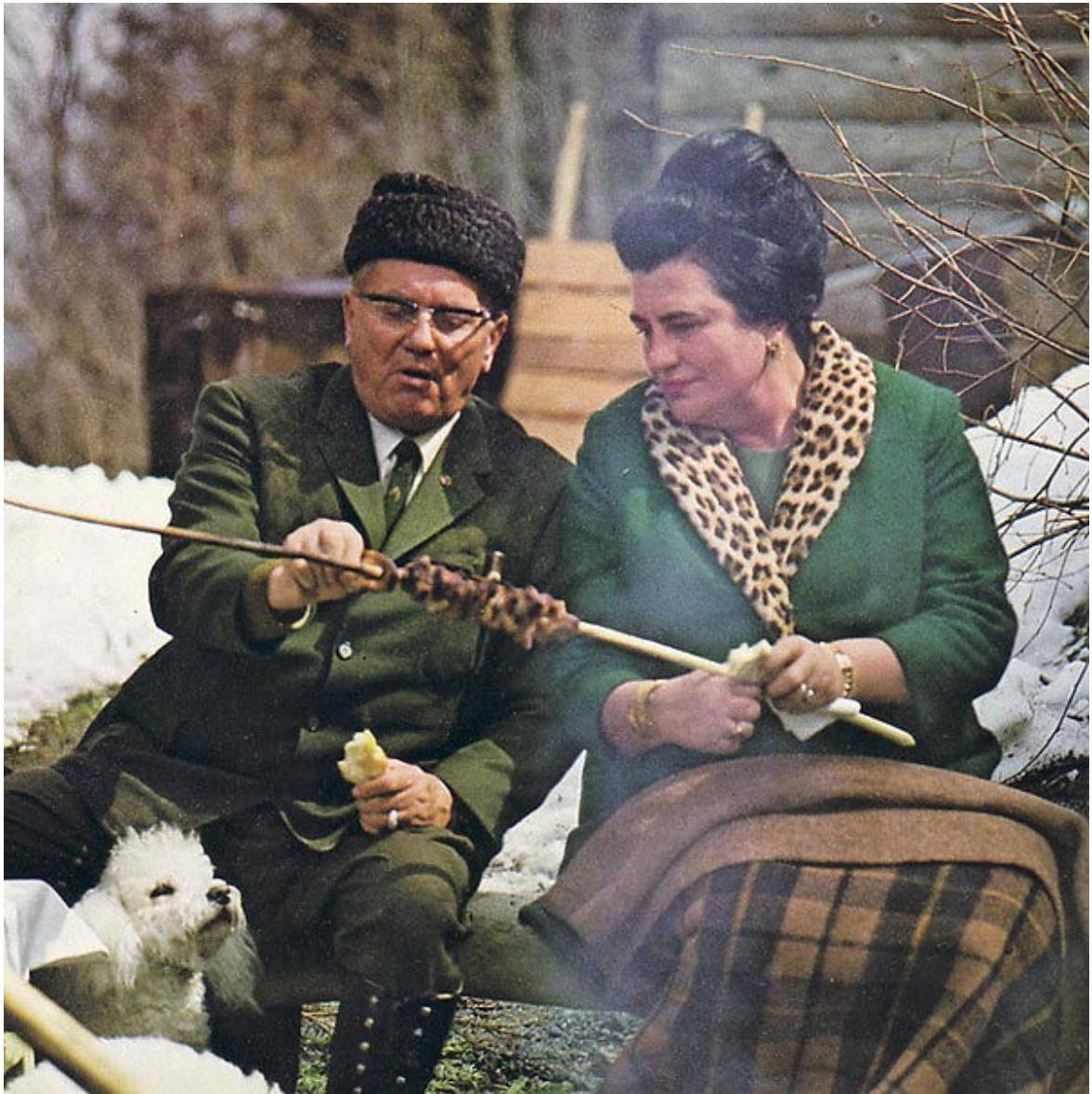

ЈОВАНКА БРОЗ – ТИТОВА СУВЛАДАРКА

Младе жене најјачи афродизијак

Пише: Професор др Александар Матуновић, маршалов лични лекар

У СВОМ дугом и бурном животу Тито је имао велики број жена. Многе од њих биле су само пролазне везе, симпатије и авантуре, без дубљег трага у његовом емотивном животу. Четири жене с којима је Тито провео највећи део свог живота (више од 60 година) и с којима је имао дугогодишњи, краћи, или дужи брачни живот, биле су: две венчане (Пелагија Белоусова и Јованка Будисављевић) и две

невенчане (Херта Хас и Даворјанка Пауновић).

Све Титове жене биле су врло лепе и млађе од њега и свака је била вансеријска и самосвојна личност. Највећа разлика у годинама била је између Тита и Јованке - износила је 32 године. Титова слабост према младим женама може се донекле објаснити речима које сам, као његов лекар, чуо од њега приликом једног од наших разговора о мушкој сексуалности. Тито ми је тада рекао:

- Младост је бујна и раскошна, она је пролеће живота, пуна је хормона као биљка сокова. Младост је очаравајуће подстицајно и креативно доба. Младо тело је чврсто, једно, пуно тоpline и животне енергије. Очи младих особа су пуне радозналости, жара и пожуде. Кожа младих жена је баршунаста, мека и влажна. Она пријатно мирише због зноја који појачано луче жлезде. Зној девојака и младих жена има опојни мирис, и сладуњав укус. Он је најјачи природни афродизијак који делује преко чула мириса и укуса. Зној се појачано лучи у тренуцима емотивног узбуђења.

У прилог Титове констатације ја сам казао:

- Парфеме најпријатнијег мириса праве се од екстрата знојних, лојних и полних жлезда животиња. Мошус, један од најпознатијих парфема, настаје од секрета полних жлезда мушкараца.

Тита су све његове жене неизмерно волеле. Он је сваку од њих волео посебном љубављу, али ниједну више од себе. Свака од њих покушавала је да загосподари Титом, али ниједној то није пошло за руком. Једном приликом у шали ми је рекао оно што је озбиљно мислио: "Свака од мојих жена, кад сам је упознао, била је девица и наивна овчица. У браку је свака од овчица постала лавица, јер сам ценио и уважавао њихове личности. Кад би лавице почеле да уједају, морао сам да их крогим, што је ишло доста тешко и доводило до многих неспоразума".

БЕЗ ЊЕ НЕ МОГУ

ДАВОРЈАНКА Пауновић била је највећа Титова љубав. О томе најбоље говоре ове његове речи:

- Грешка је када се мисли да само песници за своју поезију налазе инспирацију у вољеним женама. И моја велика инспирација за многа животна дела била је девојка Даворјанка Пауновић. Њу сам из милоште звао Зденка. Надимак сам јој дао по зденцу који представља непресушни извор бистре и хладне воде. Он обично извире испод неког камена и својим изгледом освежава човека. Зденка је била непресушан извор мојих идеја и моје интелектуалне, револуционарне и политичке активности. Била је моје велико психичко надахнуће и телесно задовољство. Била је моја свакодневна ментална стимулација до краја њеног кратког живота.

Даворјанка је Титу била и више од тога. Она је један од главних твораца Титове легенде и Титовог култа.

Даворјанка је била једина жена за коју је Тито рекао: "Ја без ње не могу!" Ове речи изговорио је на партијском састанку чланова Врховног штаба одржаном у околини Фоче 1942. године с једном једином тачком дневног реда: "Однос Тита и Даворјанке Пауновић".

На том састанку Тито и Даворјанка су оштро критиковани због кршења партизанских моралних норми, односно због одржавања сексуалне везе иако нису били супружници. Раде Вујовић, један од Титових пратилаца, тражио је тада да Тито буде искључен из Партије, а Цана Бабовић да се врховни командант казни последњом опоменом. Тито је тада изговорио напред наведене речи и додао: - Радите шта хоћете.

Због оваквог Титовог става, Ранковићево мишљење је било да се Тито и Даворјанка могу изузети из строгих партизанских правила, али под условом да после завршетка рата обавезно ступе у брак. Тито и Даворјанка нису партијски кажњени. Услов да после рата ступе у брак, за њих није био никакав проблем, јер су они то и сами желели. После састанка, они су наставили живот по старом.

Даворјанка је рођена 1921. године у Пожаревцу, у учитељској породици. Отац јој је био врло угледна личност - учесник Првог светског рата, носилац многих одликовања, међу којима и Карађорђевог ордена. После завршене гимназије, Даворјанка се уписала на Филозофски факултет у Београду и одмах постала један од главних активиста студентског покрета.

Даворјанка је Тита упознала на илегалном радио-телеграфском курсу одржаном у Загребу, 1941. године. Тито је као генерални секретар Партије пратио рад курса, и његовој пажњи није могла да умакне Даворјанка, која је била изузетно лепа и врло интелигентна девојка. Тито је Даворјанку освојио лепотом, шармом, мудрошћу и духовитошћу, а посебно положајем у Партији, јер је млада студенткиња ценила успешне и значајне личности, а и сама је желела да једног дана то постане. Била је то љубав на први поглед. Љубав скојевке и генералног секретара КПЈ, који је од ње био старији готово 30 година.

НА ДВА СТРОЈА

КОЛИКО је била велика и страсна љубав између Даворјанке и Тита, најбоље се види из приче оних који су били упућени у њихове односе, а који кажу да је Даворјанка без икаквих емотивних траума и моралних обзира оставила свог претходног љубавника Јову Капичића и свим жаром предала се новој љубави. Њихова љубавна веза, интензивна и искрена, демантује све оне психологе, социологе и сексологе, који тврде да је љубав између две егоцентричне, егоистичне и нарцисоидне личности немогућа, или, уколико до ње дође, да је кратког века.

После окупације Југославије и Титовог преласка у Београд, Даворјанка је и званично обављала послове његове секретарице. У пратњи Јаше Рајтера и Веселинке Малински, Даворјанка је заједно с Титом из Београда отишла на слободну територију.

О Титу као мушкарцу, односно, сексуалној особи, чуо сам неколико интересантних ствари од Спасеније - Цане Бабовић и од Стане Томашевић. Даворјанка Пауновић је Стани једном приликом рекла:

- Мој писаћи и полни строј морају бити стално у стању приправности. Ни за један ни за други Тито нема одређено време. Некада сам неке наредбе куцала изашавши из колоне и држећи машину на крилу. Једном приликом за време нашег односа непријатељ је био веома близу места где смо се ми налазили. Чула се јака паљба која се приближавала. Ја сам била јако уплашено и Тита упозоравала, међутим, он је и даље радио свој посао. Њега то није нимало ометало у његовој похоти нити је хтео да прекине, све док није доживео врхунац.

Франц Лескошек је Цани Бабовић испричао следећи доживљај:

- На челу словеначке делегације једног поподнева дошао сам на заказани састанак код Тита. Стражар испред Титових врата рекао ми је: "Можете да уђете, Тито вас очекује". Кад смо ушли у собу у њој није било никога. Из суседне просторије чули су се уздаси и крици праћени јаком шкрипом кревета. Крици су постајали све гласнији, а шкрипа кревета све јача. Изгледало је да ће се кревет распасти, а особа у јауцима издахнути. Рекао сам друговима да изађемо напоље да се мало прошетамо, јер ко зна кад ће се ово завршити. После једночасовне шетње, кад смо ушли у собу, Тита смо затекли за радним столом, крепког и доброг расположења. Погледао је у часовник и рекао: "Не смета што сте закаснили, ја сам завршио неке важне и неодложне послове".

Пред крај рата, Даворјанка се разболела од туберкулозе због чега је била упућена на лечење у Русију. У Београд се вратила неизлечена. После кратког времена је умрла. Њена смрт је Тита дубоко потресла. Не обавештавајући никога о њеној смрти, наредио је обезбеђењу да је сахране у кругу Белог двора. Желео је да његова Зденка и мртва буде у његовој близини, а то је била и њена последња жеља.

ДЕОБА ВЛАСТИ

ФЕЉТОН "Јованка Броз Титова сувладарка" припремљен је према истоименој књизи проф. др Александра Матуновића, Титовог личног лекара. Као човек који је изблиза посматрао драму брачног пара Броз, др Матуновић први пут осветљава анатомију дворског миљеа Брозових у коме млада Личанка, служећи се разним средствима, успева да освоји сувладарску позицију. Књига има 270 страница, ауторско је издање, а у продаји (на киосцима) појавиће се 30. марта. Књигу штампа "Интерпрес", а њена цена биће 300 динара. Подробније информације на телефоне: 011/311 9234 и 063/238 210.

Домаћица у статусу љубавнице

ПОСЛЕ смрти Даворјанке Пауновић, указала се потреба за новом домаћицом Титове куће. Избор је пао на капетана Јованку Будисављевић из Четврте личке бригаде. Она је у пролеће 1945. године постављена за службеницу у Маршалату са задатком да води Титово домаћинство и да се стара о његовој безбедности. На посао је дошла у војничком оделу са цокулама, опасачем и титовком на глави.

Јованка потиче из честите старе српске сељачке породице. Рођена је 7. децембра 1924. године у селу Пећани у Лици. Њени родитељи имали су петоро деце. Два сина - Максима и Перу и три кћери - Јованку, Зору и Наду. Мајка Милица рано им је умрла, а отац Милан страдао за време рата. Детињство Јованке није било срећно. Живела је поред маћехе која ју је често малтретирала.

Јованкино родно место носи име по селу Пећани код Призрена. Она каже да су њени преци били племићи на двору цара Душана. После слома државе Немањића, преко Црне Горе, Херцеговине и Далмације, дошли су у Лику. Презиме Будисављевић потиче од имена једног од три брата који су заједно стигли у Лику (Јуриша, Филип и Будиша). Будисављевићи су велика и позната личка породица. Јованкини ближи и даљи рођаци су Срђан Будисављевић, краљев намесник, Мане Будисављевић, познати лекар, Савица Косановић, министар, и Драгутин Прица, адмирал у аустријској војсци. Јованка је у даљем сродству и са Николом Теслом.

Јованка је са 17 година ступила у партизане. Постала је борац Прве женске партизанске чете, у којој су биране најбоље девојке, пошто су њену кућу запалиле усташе. Прошла је кроз војничку обуку и истицала се као одличан стрелац. После расформирања женске чете, премештена је у штаб Првог корпуса на посао болничарке. За време немачког ваздушног десанта на Дрвар истакла се у организацији евакуације рањеника. У Дрвару је први пут видела Тита. Радећи као болничарка и руководилац у приштабским јединицама, дочекала је крај рата. Била је храбар борац, два пута је рањавана.

ЗАЈЕДНО СА ОРДОНАНСИМА

На Титов захтев, Јованка је ускоро почела да обавља послове његове секретарице. Да би у томе била успешна морала је да савлада стенодактилографију. Уз рад је завршила вечерњу гимназију. Јованка се бринула о млађим сестрама Зори и Нади које је пронашла у домовима за ратну сирочад у Винковцима и Оточцу. Девојчице је сместила, по Титовом одобрењу, у вилу у Ужичкој 16, где им је била обезбеђена и исхрана. После завршене гимназије, Зора је дипломирала на југословенској књижевности, а Нада на енглеском језику.

Поред наведених обавеза, Јованка је заједно са ордонансима сваке вечери дежурала испред врата Титовог кабинета, све док он не би отишао на спавање или је позвао к себи. После две године Јованка је постала Титова љубавница. Као љубавник, Тито је био нежан, али је понекад знао да буде груб и осоран и да Јованку изгрди пред особљем резиденције, некада чак и за ситницу.

Јованка каже да је љубав између ње и Тита била велика, искрена и безрезервна. Неспорно је да је она ту љубав тако доживљавала. Међутим, период од шест година говори да није било безрезервне љубави са Титове стране. Јованка се уклапала у Титов стереотип љубавнице, али не и супруге председника Републике. Кад је реч о супрузи, Тито је имао високе стандарде у које се Јованка тешко уклапала. Титово самољубље, које је било јаче од било какве љубави према другој особи, тражило је личност која ће одговарати репутацији легендарног вође, генијалног политичара и државника.

Јованкино звање, васпитање и образовање било је, међутим, испод онога што је требало да поседује будућа супруга председника Републике. Како ће особа која није прочитала ниједну књигу ван школског програма разговарати о књижевности? Како ће неко ко није био ни на једној уметничкој изложби, расправљати о сликарству, скулптури и архитектури? Како ће жена којој је партизанска блуза била први костим, а титовка први шешир, пратити и упражњавати високу моду?

Многа питања у том смислу Тито је постављао сам себи. Дошао је до закључка да та особа није могла да буде Јованка. По мом сазнању, Тито је рефлектовао на неку од истакнутих особа из уметничког света. И други политичари и државници за жене су узимали младе и лепе глумице (Наполеон, Перон, Мао Цедунг). Уосталом, многи његови генерали оженили су се глумицама, оперским певачицама и балеринама. Зар он, коме они нису били ни до колена, да се лошије ожени? Зар он да узме сеоску девојку скромног образовања чији су једини квалитети били младост и лепота? Једно време Тито је био одушевљен Зинком Кунц. Славна оперска певачица одговарала би славном антифашистичком вођи. Сметња је,

међутим, био Зинкин срећни брак са Титовим генералом.

Како се ни после шест година одуговлачења одговарајућа особа није појавила, а одређени другови нису испунили обећање да ће је пронаћи, Титу ништа друго није преостало него да прихвати Јованку која му је четири године била љубавница. Ово је савремена бајка о Пепељуги. Принц није нашао Пепељугу, већ се Пепељуга, захваљујући по њу срећним околностима, наметнула принцу.

БОЉИ ОД МЛАДИЋА

Будисављевић удала се за Јосипа Броза у априлу 1952. године. Њој је било 28 година, а њему 60. Кумови на венчању били су Александар Ранковић и Иван Гошњак. Свечани ручак одржан је у вили „Дунавка“ код Илока. Поред кумова, на ручку су били Кардељ, Крајачић и Бакарић.

Прво Јованкино појављивање као Титове супруге било је на пријему који је приређен у част британског министра иностраних послова Антони Идна, 19. септембра 1953. Вест о Титовом венчању са Јованком Будисављевић пронела се светом као прворазредна сензација. Сви светски листови писали су о Титовој супрузи као о стаситој и лепој црнки са дугом, бујном косом и крупним очима. Много година касније, за време боравка у вили код Илока, Јованка ми је лично показала све просторије „Дунавке“. На зидовима, који су већином били обложени дрветом био је велики број Титових и Јованкиних фотографија које говоре о њиховим дневним активностима и изливима нежности. На зидовима сам безуспешно тражио слике њихових кумова, Ранковића и Гошњака, али их нисам нашао. Онај који је политички склизнуо, не само да је отишао из живота моћника него се за њим и сви трагови бришу.

- Овде смо провели један део меденог месеца - причала ми је Јованка. - То су били дивни дани. Док други нису почели да се мешају у наш живот, ми смо били идеалан брачни пар у сваком погледу. Тито ми је доносио воће и кафу у кревет. Ја нисам дала никоме да му кува ручак и вечеру. Најдраже ми је било да ја то сама чиним. Он се љутио говорећи: „Јованка, губиш време на оно што може и други да уради. Боље је да то време проведемо у шетњи.“ Било је времена за све, чак га је било и на претек. Били смо млади.

На те њене речи ја сам се благо насмејао, мислећи на Титових 60 година. Она је схватила разлог такве моје реакције и рекла:

- Тито је са 60 година био виталнији од иједног младића.

Било ми је посебно драго што сам чуо ове речи из њених уста, јер су оне биле потврда мојих претходних сазнања о Титовој сексуалности, која ме је интересовала, јер је и она представљала важну карактеристику његове личности. Постојале су многе предрасуде о Титовом и Јованкином сексуалном животу, с обзиром на разлику у њиховим годинама и Титово поодмакло доба приликом женидбе. Те предрасуде биле су последица слабог познавања човекове сексуалности и у то време увреженог мишљења да сексуални живот не приличи старијим људима и да у старијем добу постоји само пожуда, а да се сексуална моћ гаси.

Нарочито се мало знало о великим индивидуалним разликама међу људима у погледу сексуалне моћи и дужини њеног трајања. Делом због предрасуда, а делом из зависти, многе жене биле су „забринуте“ за Јованкин сексуални живот. Те

предрасуде оне су најчешће изражавале речима: „Ми Јованки на удаји не завидимо. Ми се никада не бисмо удале за старца. Шта вреди Јованки све богатство када нема оно основно што нормалној жени треба.“ Оне образованије би још додавале: „По Фројду је секс највеће човеково задовољство.“

И неки руководиоци, љути на Јованку, знали су рећи: „Она своје сексуалне фрустрације и незадовољства искаљује на нама. Боље је да нађе неког, па да се иживи.“ Они нису знали да су те фрустрације изазване жељом за влашћу, а не жељом за сексом.

Приликом једног нашег разговора о Јованки и њиховим односима, Тито ми је рекао:

- Јованка је за моју љубав остала без породе и материнства. Лишила се зачетог детета, пошто мени није одговарало да имам дете у тим годинама.

Све ово говори да Тито спада у групу сексуално јаким људи и да су Јованка и Тито имали нормалан, богат и складан сексуални живот.

Оставка равна смрти

ПОСЛЕ удаје за Тита за Јованку су наступиле мирније године. Али то нису биле године доколице и безбрижног живота, него године напорног рада, учења и усавшавања. Јованка је морала да савлада правила понашања и опхођења у великом друштву. Морала је добро да упозна протокол шефа државе и дипломатски протокол, као и своје протоколарне обавезе. Морала је да савлада светске језике и у крајњој линији усвоји грађанске манире. У томе су јој помагале супруге високих југословенских руководиоца, Вера Велебит, Пепца Кардељ, Лепа Поповић, Пјера Поповић, Милица Вукмановић и Славка Ранковић.

Иако је имала много недостатака, Јованка је настојала да их што брже отклони. Учила је и радила много, тако да је од ученице брзо постала учитељица. Жена која у почетку није познавала ни грађански бонттон, врло брзо је почела да се меша у државни и дипломатски протокол, да даје своје предлоге и иновације. Почела је да инсистира на хијерархији, етикецији и префињеном понашању. Тражила је поштовање своје личности док сама није поштовала друге, поготово оне које је сматрала нижим од себе.

О њеном одевању старала се Клара Ротшилд, модни креатор из Будимпеште. Пошто је Јованка имала неограничена средства за гардеробу и за све друге личне потребе, за њу су набављани најбољи и најскупљи материјали који су се могли наћи у свету. После формирања Кабинета председника Републике, формиран је и Кабинет Јованке Броз. Прва њена секретарица била је Јованкина сестра Зора.

Најјачи Јованкин адут био је њен спољашњи изглед, због кога је добијала комплименте и у земљи и у иностранству. Својом појавом она је достојно репрезентовала супругу председника Републике. Висока, витка, складно грађена, са дугим вратом, продорним крупним очима и дугом црном косом, коју је увијала у

високу пунђу, представљала је класичан тип лепоте. Оно што је посебно доминирало у Јованкином изгледу, што јој је давало посебан шарм, био је њен магични осмех који је народ одмах назвао "југо-осмехом".

Широко развучене пуне усне оивичене ниском правилних белих зуба, благо зажарене јагодице и широко отворене црне, сјајне очи, биле су физичке карактеристике њеног осмеха. То је био осмех срећне и задовољне жене, осмех који осваја и плени. И сам Тито је запазио магичност њеног осмеха, као и утисак који он оставља на појединце и масу. И зато је говорио: "Смеј се, Јованка, смеј!"

ПОШТОВАЊЕ ЗА ПРВУ ДАМУ

ЖИВЕЋИ са човеком који је од свега на свету највише волео власт, Јованка је и сама брзо њоме била инфицирана. Без животног искуства и животне филозофије, она није успела да се одупре погубном дејству власти. Касније, дрогирана владарском моћи, постала је њен велики зависник. Она је желела да на сваком месту и у свакој прилици покаже своју моћ. Тито јој је у томе свесрдно помагао. Тражио је да се Јованка поштује и слуша, да се ословљава са "другарице Јованка". При вожњи аутомобилом она је седела са његове десне стране отпоздрављајући народу. Учествовала је на састанцима руководства државе и партије, а у многим случајевима и на састанцима са страним државницима. То је од Јованке направило Титову сувладарку.

Тито је 1962. године напунио седам деценија живота. То су године које представљају биолошку и правну границу даљем активном раду. Он је тада био у великим личним, партијским и државним проблемима. Одлазак у пензију њему никако није одговарао. Знао је да пензија код нашег света представља не само политичку него и социјалну смрт. Власт је била смисао његовог живота. Без ње Тито није био Тито. Због тога се он није желео одрећи власти.

Тито је знао да на његово место претендује неколико озбиљних кандидата, пре свих Кардељ и Ранковић. Ту је била и Јованка која је сматрала да је она једина способна да настави његово, односно њихово, заједничко дело, како је знала да каже. За разлику од Кардеља и Ранковића, Јованка није желела наслеђе "живог Тита". То њој није требало, јер је ионако владала заједно са Титом. Она је желела да настави његово дело после његове смрти. Била је свесна да године раде за њу, а против Кардеља и Ранковића. Потребно је било још неко време да би она уз Титову помоћ направила личну политичку каријеру која је била предуслов за њено наслеђивање Јосипа Броза.

У марту 1962. године на проширеној седници Извршног комитета ЦК СКЈ дошло је до поделе руководства на Титову струју, која се залагала за централистичко вођење државе и економије, и на струју на челу са Кардељем и Бакарићем, која је имала супротне ставове. Кардељева и Бакарићева струја на пленуму је имала већину, због чега је Тито демонстративно понудио оставку. Питање је како би он прошао да се тада о оставци гласало, с обзиром на то да је већина присутних била против његове

политике и да су га сматрали главним кривцем за тешко стање у Југославији, што је он у ствари и био, јер је имао сву власт у својим рукама. Они који су били против Титове оставке, а међу њима на првом месту Ранковић и Гошњак, нису дозволили да се о оставци гласа. Тражили су од Тита да је повуче, што је он на крају и учинио.

ОБРАТИ СЕ НАРОДУ!

Кад сам с Титом, као његов лекар, једном приликом разговарао о Јованкиној привржености њему, а у вези са догађајем из 1962, он ми је рекао:

- Поред Ранковића и Гошњака, који су имали велики утицај на моју одлуку да повучем оставку, огромну улогу у томе одиграла је Јованка. Ја сам био огорчен атмосфером која је владала на седници Извршног комитета и дискусијама које су на њој вођене. Неповећење које ми је тада исказано сматрао сам издајством од стране највећег дела мојих другова. Због тога моја оставка није била пука демонстрација, како то неки мисле, него искрена намера да се повучем са свих функција. Када сам то рекао Јованки, на њу је то деловало поражавајуће. За њу је то било и несхватљиво и неприхватљиво. Вероватно је у томе видела и свој велики губитак. Рекла ми је да ни по коју цену не смем да се повучем са положаја, јер би то значило смрт за нас обоје. Кад сам јој казао да сам изгубио повећење већине партијског руководства, она ми је одговорила:

"Обрати се народу! Тебе је народ изабрао а не руководство! Твоја снага је у народу, Тито! Народ је с тобом. Кад виде реакцију народа сви ће се повући у мишију рупу. Ти још ниси завршио своје дело. Ти си у пуној стваралачкој снази. Ти ниси физички радник па да ти године не дозвољавају више да радиш. Твој мозак је свеж. Од тебе народ још много очекује."

- То је био користан савет - рекао ми је Тито. - Зато сам јој необично захвалан. Мада сам и ја у међувремену дошао на ту идеју, њене речи су ме охрабриле и показале да је та идеја исправна.

О овоме што ми је поводом своје оставке рекао Тито, опширно сам разговарао са Кардељем у јуну 1977. године. Он ми је тада казао:

- Сви мисле да су односи између мене и Тита идеални и да смо ми велики интимуси. Али није тако. Тито је неколико пута покушао да ме искључи из руководства. Једанпут је чак предложио Ранковићу и моју физичку ликвидацију. Врхунац наших несугласила, а у крајњој линији и нетрпељивости, јавио се после његовог говора у Сплиту који сам оценио демагошким. Његова одлука да ја морам да напустим све партијске и државне функције била је дефинитивна. Тој његовој одлуци умногоме је кумовала Титова супруга Јованка. Мене и моју супругу Пепцу она није подносила. Не због тога што смо ми имали нешто против ње, него због тога што смо били пријатељи са Титом. А свако ко је био у добрим односима са Титом, био је у лошим односима са Јованком.

Кардељ ми је даље рекао:

- Јованка мене не трпи и због тога што сматра да ја желим да наследи Тита. Она мисли да је једино она зато предодређена. Без и мало скрупула она изјављује: "Ја најбоље познајем Тита и његову политику, зато што смо је заједно креирали и водили. Једини настављач Титовог дела могу бити ја, Јованка."

Удар на Ранковића

ЗБОГ велике подршке коју су му дали на проширеној седници Извршног комитета ЦК СКЈ у марту 1962. године, а и после ње, Тито је 1963. без претходне консултације са највишим руководством, именовао Александра Ранковића за потпредседника Република, а генерала Ивана Гошњака за заменика врховног команданта. Док је овај Титов потез наишао на различито реаговање у врховима државе и партије, већина грађана, макар у источном делу земље, ова постављења прихватила је са симпатијама. У народу су Ранковић и Гошњак словили као велики Југословени. На њихово постављење на важне функције гледало се као на јачање препрека сваком национализму и сепаратизму. Био је то гарант очувања Југославије као јединствене државе.

Хрватски и словеначки националисти и сепаратисти, као и националисти у другим републикама, видели су у овом Титовом потезу велику препреку за остваривање својих циљева. Титова одлука посебно је наишла на лош пријем код два главна претендента на Титово место, Едварда Кардеља и Јованке Броз. Они су постављење Ранковића на место потпредседника Републике доживели као лични пораз. Овим чином, сматрали су, Ранковић је постао једини сигуран Титов наследник. Сви противници овог постављења једино решење за остварење својих програмских циљева видели су у обарању Ранковића. Знали су да то није лако остварив циљ и да за његову реализацију морају да се употребе сва средства.

Александар Ранковић

Тито лично није имао разлога да се плаши да би Ранковић могао да угрози њега и његову власт. Као велики мајстор власти, он је Ранковићу већ био одсекао крила. Године 1963. сменио је Ранковићевог великог пријатеља генерала Јефту Шашића, начелника Kontraобавештајне службе ЈНА и генерала Ивана Гошњака. На њихово место, по препоруци Ивана - Стеве Крајачића, Тито је довео Ивана Мишковића Брка, кога је истовремено поставио за начелника своје личне безбедности и сматрао га врло поверљивим човеком. Почетком 1965. године смењени су Војин Лукић, секретар за унутрашње послове Југославије и дугогодишњи Ранковићев сарадник, и Светислав Стефановић Ђећа. На њихова места, такође по препоруци Крајачића, постављен је Милан Мишковић, рођени брат Ивана Мишковића Брка.

Ове смене и постављења Тито је радио уз "сагласност" Ранковића, а у циљу "ротације кадрова" и "дебијократизације службеног апарата".

Како је рушење Ранковића представљало тешко решив проблем, све антиранковићевске снаге ујединиле су се у решавању тог проблема. Основно начело њихове борбе било је: "Ранковић мора бити смењен, а УДБА разбијена по сваку цену!"

У РЕЖИЈИ КРАЈАЧИЋА

КРАЈАЧИЋ, који је обједињавао све ове снаге и координирао њиховим радом, главну улогу у томе поверио је Јованки Броз која је требало да убеди Тита да му Ранковић ради о глави и да жели да му преотме власт. Јованка је ту улогу прихватила пре свега из личних разлога. О својој улози сама ми је неколико пута рекла: "Ранковића, друже докторе, није сменио Тито већ Јованка Броз. Ја сам била та која је прва открила његове подле намере. Морала сам да убедим Тита да му је Ранковић лажан пријатељ и да му је велика грешка то што га је поставио за потпредседника Републике".

Под притиском Јованке Тито је полако попуштао. Она му је сваког дана сервирала нове доказе о Ранковићевој нелојалности и порасту његове популарности. Неке од тих доказа Тито је и сам запазио у филмском журналу. Код проласка аутомобила у

коме се налазио Ранковић, улицама Београда, грађани су се заустављали, аплаудирали и скандирали: "Лека! Лека!" Чуо се и понеки узвик: "Лека председник!"

Ранковић се у својим говорима супротстављао неким Титовим идејама и поставкама. За Титову идеју да партија треба да води а не да руководи, рекао је да то није реално и истакао своје мишљење: "Партија мора и да води и да руководи. Њена улога још дуго година мора да буде одлучујућа." Кардељ је Титу сваког дана пунио уши тиме да је Ранковић централиста, да нема ништа демократског у себи и да је највећи непријатељ самоуправног система.

Цвијетин Мијатовић, југословенски амбасадор у Москви, детаљно је Титу описао како је примљена и како се понашала делегација унутрашних послова на челу са Ранковићем приликом посете Совјетском Савезу у априлу 1966. године. Мијатовићев извештај је на Тита шокантно деловао. Није могао да замисли да Совјети могу да праве такве протоколарне глупости да Ранковићу одају почаст које припадају само шефовима држава. Један од чланова делегације (Шакота), на свечаној вечери којој је присуствовало највише совјетско руководство, подигао је здравицу у част "новога, младога председника СФРЈ".

Све су ово били јасни знаци Ранковићеве растуће популарности и његових лидерских амбиција, али и недовољан разлог да би он могао бити смењен, поготово да би смена могла да прође без већих последица. Титу је најприхватљивија била Јованкина идеја да се Ранковић и Служба безбедности оптуже за прислушкивање шефа државе и највиших руководилаца, односно за злоупотребу својих надлежности.

- То што си предложила добра је идеја - рекао је Тито Јованки. - Не знам да ли си, међутим, свесна да је то криминална радња?

- Па зар они нису криминалци? Њима таква радња једино и пристоји - одговорила је Јованка.

Да је Јованка одиграла кључну улогу у промени Титовог односа према Ранковићу и доношењу његове одлуке да се Ранковић смени, као и да је Тито прихватио њену идеју о прислушкивању, говоре речи које су њих двоје упутили једно другом приликом једне препирке којој је присуствовао Рато Дугоњић. Било је то 1974. године.

- Ти мени, Тито, ништа значајно и велико у животу ниси учинио - рекла је Јованка.

- А Четврти пленум, Јованка? - упитао је Тито.

Све време док је Тито радио на смени Ранковића, он је са њим био у најприснијим и најсрдачнијим односима. Неколико месеци пре Ранковићеве смене, њих двојица су се на једној прослави грлили и љубили.

ТИТО УБЕЂУЈЕ СРБЕ

НАЛАЗ прислушних уређаја у Јованкиној и Титовој брачној постељи сигурно говори да су они постављени са Јованкиним знањем и одобрењем и да је она том чину присуствовала. У Јованкину спаваћу собу без њеног знања и одобрења нико никад није могао да уђе, па чак ни чистачица.

Крајачићев техничар Божо Рашета поставио је прислушне уређаје чији су каблови ишли према Ранковићевој вили. Он је због тог посла специјално дошао из Загреба. Уређаје је требало да открије Војно-техничка комисија као доказни материјал против Ранковића. Јованка се старала да се све обави у тајности и да запослено особље ни по чему не примети да се у резиденцији нешто догађа. Док се све ово обављало, и Тито је ступио у акцију. Најважније му је било да убеди српско руководство и српски народ да је обрачун са Ранковићем и Службом државне безбедности учињен искључиво због њихових грешака и да није уперен против Срба већ је у њиховом интересу. Тито је почео појединачно да обрађује српске руководиоце. Један од њих, мој пацијент и пријатељ Душан Петровић Шане причао ми је о свом разговору са Титом. Према његовим речима, Тито је почео изокола, молећивим тоном. Имао је израз дубоко разочараног и резигнираног човека коме је учињена велика неправда.

"Замисли, молим те", биле су његове речи, "мене шпијунирају. Немају поверења у Тита. Прелазе преко свега онога што сам за више од 40 година револуционарне делатности урадио. Зар сам ја то заслужио? Шта треба да урадим?"

Кад га је Шане упитао ко то ради и о коме је реч, Тито је одговорио: "Ради онај у кога сам имао неограничено поверење и кога сам поставио за свога заменика. Ради Александар Ранковић."

- Био сам запрепашћен оним што сам чуо - рекао ми је Шане. Тито ми је поставио директно питање: "Шта ти мислиш? Да ли ја треба да пређем преко тога?" Ја сам одговорио: "Не! Никако! Иако сам добар друг са Ранковићем, тај његов поступак сматрам недостојним комунисте и часног човека."

Сличан разговор Тито је имао и са још неким српским руководиоцима као и руководиоцима других република. Тито је разговарао и са Кочом Поповићем. Том приликом понудио му је место потпредседника Републике и добио је његов пристајак. Титу је ово био веома важан адут. Хтео је да покаже да Ранковића не смењује зато што је Србин, јер Србина поставља на његово место.

Кардељ и Јованка прихватили су Кочу, за кога су сматрали да није озбиљан претендент на Титово место и да је он само компромисно решење. Кочу су прихватили и Бакарић и Крајачић и њихови следбеници, јер су знали да он није национално оптерећен и да је за њега свеједно како се ко национално осећа.

Много година касније Коча ми је у једном разговору рекао да му је власт одвратна и да је никада није желео. На то сам га ја упитао: "Зашто сте онда прихватили место потпредседника СФРЈ, место на коме се налазио ваш пријатељ Александар Ранковић?"

Без много размишљања он ми је одговорио:

"Ја сам знао да Ранковић мора да оде. Кога је Тито осудио он је био река без повратка, политички мртац. На упражњено место могао је доћи и гори од мене. Ја сам место потпредседника прихватио да би напаостио онима који су ме били отписали и обмануо оне који мисле да ће од мога положаја нешто профитирати."

Брежњев прети Загребу

КАД је Ранковић последњи пут излазио из Титовог кабинета, Титова пудлица Бил га је испратила гласним лавежом. Тито је на Била викнуо: "Фуј Бил, фуј Бил!" А у себи је вероватно помислио: "На њега нећеш више никада лајати."

Неколико дана после разговора са Титом, према речима Доланца, Ранковић је молио Кардеља да га прими на један минут. На вратима, не улазећи у кућу, Ранковић је рекао: "Бевц, да ли ти верујеш да сам ја шпијунирао Тита?" Кардељ га је погледао и био потресен оним што је видео. Пред њим је стајао скрхани човек с паћеничким изразом лица и сузама у очима. Кардељ је спустио поглед ка земљи и мало се замислио. Поново погледавши Ранковића, рекао је: "Не верујем." "Хвала", рекао је Ранковић, окренуо се и отишао. Иако је на пленуму говорио супротно од онога што је казао Ранковићу, Кардељ је имао неку грижу савести због чега је покренуо питање Ранковићеве аболиције. Реагујући на тај предлог, Јованка је рекла:

- Ранковића треба убити и закопати три метра испод земље!

Јованка ми је једном рекла:

- Не знате ви, друже докторе, ко је Тито! То није она особа за коју се представља. Сви мисле да је Тито рашчистио са маспоком у Хрватској. Нико не зна да је Јованка Броз ликвидирала "хрватско пролеће" и отрезнила Тита. Тито је, друже, љута гуја... Љута гуја националистичка!

Ове њене речи биле су само потврда онога што сам и наслућивао и претпостављао, а то је да је Тито за време националистичке еуфорије у Хрватској био дубоко загазио у националистичке воде. Није ми, међутим, било јасно како је Јованка Тита отрезнила и извукла на прави пут, како она каже. Да ли је она имала за то довољно снаге и моћи? Да ли је то самоиницијативно урадила или по наговору неког другог? Каква је у томе била улога Едварда Кардеља, а какве су биле улоге Стеве Крајачића и Владимира Бакарића?

У ЧЕТИРИ ОКА

Стане Доланц

ЗНАО сам само једну особу која ми је могла дати прави одговор на ова питања. Био је то Стане Доланц, секретар Извршног комитета ЦК СКЈ, с ким сам се временом спријатељио. Он је поред Тита имао главну улогу у тим догађајима. За разговор о "хрватском пролећу" искористио сам једну Доланчеву посету мојој кући. После рибље вечери и "фрушкогорског бисера" прешли смо у дневну собу да пушимо и кафенишемо. При обострано добром расположењу обратио сам се Доланцу речима:

- Дуго сам чекао прилику да са тобом поведем разговор о теми која ме посебно интересује. Сматрам да бољег саговорника од тебе о "хрватском пролећу" не могу наћи пошто си ти био један од главних учесника и Титових сарадника у тим догађајима.

- Чему толики увод, Ацо? Кажу отворено шта те интересује - рекао је Доланц.

- Оно што мислим да ти кажем односи се на Тита. Његова супруга Јованка ми је рекла да је Тито за време маспока пружао подршку хрватским националистима...

Кад сам завршио реченицу, пажљиво сам погледао Доланца. Био је запрепашћен и уплашен. Јако се закашљао пошто је дубоко повукао дим цигарете. Погледао је унаоколо, по навици старог обавештајца, и узбуђено рекао:

- Ацо, шта причаш?! Како ти тако нешто пада на памет. Све и да је то тачно, ти то не смеш да кажеш. Јованка може свашта да прича, Тито ће њој опростити. Теби сигурно неће.

Плашећи се да Доланц не одбије да разговарамо на ову тему, потегло сам следећи адут:

- Ми, Стане, разговор водимо као пријатељи, у четири ока. Он је потпуна тајна. Сигуран сам да ниједан од нас ту тајну неће открити.

Затим сам Доланцу рекао:

- У једном разговору у Карађорђеву упитао сам Тита зашто одмах на почетку није предузео мере које је предузео 1971. године и на тај начин спречио да маспок у Хрватској узме толике размере да га је касније готово било немогуће зауставити.

- Баш ме интересује шта ти је Тито на то одговорио - рекао је Доланц.

- Казао ми је да је чекао да ситуација сазри и да се националисти покажу у правој боји.

- Тито ти је дао прави одговор. Ја ту немам шта да додам.

Али, ни ја се нисам предавао. Рекао сам:

- Мислим да је то био само Титов изговор и да суштина није у томе. Пре ће бити да је неко Тита у последњем моменту отрезнио и да је оно што је он урадио у Карађорђеву 1971. урадио под нечијим великим притиском. Тебе молим да ми кажеш ко је тај који је то учинио. Да ли је то био Кардељ, Бакарић или неко други, пошто не верујем да је Јованка имала довољно снаге да то сама уради.

Доланц се дубоко замислио, отпио је гутљај кафе, запалио нову цигарету и рекао:

- Стварно ми није јасно шта теби, као лекару, та сазнања значе. Колико знам ти не мислиш да се бавиш политиком, а ниси ни историчар.

- Тачно је то што си рекао, Стане. Али, велики сам заљубљеник у истину.

Доланцу сам затим казао да сам од генерала Јефте Шашића лично чуо да је Савка Дапчевић ужем кругу сарадника рекла: "Ако нас Тито подржи, ми смо победили! У супротном - све ће бити узалуд. Морамо настојати, служећи се свим средствима, да Тита придобијемо на нашу страну".

ТАКТИКА БЕЛЕ РУЖЕ

ТИТУ је Савка Дапчевић била симпатична и као руководилац и као жена. Према њој је показивао извесну слабост. Планирао је да јој понуди високу савезну функцију. Мику Трипала многи су већ видели као Титовог наследника. Савка је добро познавала Тита. Знала је да је он врло сујетан човек, због чега је играла на ту карту. Инсистирала је да се у свим хрватским средствима јавног информисања, на политичким састанцима и самоуправним скуповима, Тито глорификује до максимума. Називали су га највећим сином хрватског народа, хрватским ујединитељем и проширитељем граница Хрватске. Стављали су му у аманет да испуни хиљадугодишњи сан свих Хрвата о самосталној хрватској држави. Нудили су му круну хрватског краља Звонимира.

Врло смишљено почеле су у Хрватској да се певају песме по узору на партизанске.

Оне су изражавале љубав и бригу према Титу и казивале шта од њега очекује његов вољени народ. Неки од ових стихова су гласили: "Кличе вила с Велебита и поздравља друга Тита/Друже Тито, мили брате, врати нам се у Хрвате/Теби своје руке пружа и хрватска Бела ружа (Савка)/Друже Тито, љубим те у чело/Ти обуци усташко одело/Друже Тито, остави Јованку, па ожени професорку Савку".

Кад сам навео овај последњи стих, Доланц се нагнуо према мени и рекао:

- Кад смо једном разговарали о ситуацији у Хрватској, ја сам Титу навео исте стихове које сам од тебе сада чуо. Очекивао сам његову љутиту реакцију. Уместо тога, он се насмејао и кроз шалу рекао:

- Види ти факина у шта би они мене да обуку. Још хоће и да ме ожене.

После кратке паузе, Тито ме је упитао:

- Је ли, богати, Доланц, колико Савка има година?

Обојица смо се слатко насмејали овим Титовим речима, а ја сам наставио:

- Титово држање у "случају Жанко" било је велико изненађење. Тито не само да није уважио оправдане и истините ставове у Жанковим чланцима, већ их је и сам осудио дајући подршку хрватским националистима. На "случају Жанко" Титово југословенство - с којим се он свесрдно служио у освајању власти и одржавању на њој - распало се у парампарчад. Маска је пала. Тито је показао лице хрватског националисте...

Доланц је скочио на ноге, унео ми се у лице и рекао:

- Ацо, молим те, престани! Не желим више да те слушам! Пређимо на другу тему. Ја сам мислио да ти Тита више цениш, поштујеш и волиш.

- Стане, молим те, седи! Не можеш рећи да ја не ценим, не поштујем и не волим Тита ако сам рекао да је он у једном тренутку погрешно. Нећеш ваљда и ти као и многи други рећи да је Тито безгрешан, да је Тито Бог...

Упитао сам Доланца да се можда није уплашио нашег разговора и да ли жели да га прекинемо.

- Не, разговор ћемо наставити. Ако бисмо га сад прекинули то би значило да међу нама нема поверења.

- Слажем се - рекао сам. И поставио следеће питање: - Да ли је Брежњев утицао на поделу у хрватском руководству, односно дистанцирање Крајачића, Бакарића и њихове групе од Савке Дапчевић и Мика Трипала...

- Поставио си ми врло деликатно питање. Осим Тита и мене, мали број људи зна одговор на њега, јер се он чува у највећој тајности. Чак сам и ја тешко дошао до те информације. Брежњев је, заобишавши Тита, преко Стеве Крајачића послао личну поруку Бакарићу претећег садржаја. Уколико Бакарић не заустави дивљање хрватских националиста и усташа, Совјетски Савез биће принуђен да Загреб, као легло фашиста и усташа, сравни са земљом. Совјетски Савез поднео је огромне жртве да би фашизам био уништен и његово васкрсавање неће дозволити ни по коју цену.

Бакарић, који је био врло плашљив човек, ову поруку схватио је озбиљно. Несумњиво је да је Крајачић о овоме упознао и Јованку и тражио од ње да изврши притисак на Тита како би се и он на време дистанцирао од Савке Дапчевић и Мике Трипала, односно њихове политике.

Опет спремају ножеве

Леонид Брежњев

НА који начин је Леонид Брежњев успео да преобрати Тита и да га у време хрватског маспока извуче из националистичких вода?

Када сам ово питање поставио Станету Доланцу, он ме је најпре озбиљно и испитивачки погледао, а онда рекао:

- Ацо, ти опет тражиш ђавола! - Ти као да заборављаш ко је Тито. Немој да нас ђаво однесе обојицу. Сипај ми чашу вина да се мало повратим. Не кријем да си ме својим питањима уплашио.

Отпивши гутљај вина, он је рекао:

- Брежњев је учинио велики притисак на Тита. У том притиску било је и другарских и пријатељских молби, али и претње силом. Ти знаш какви су били њихови односи. Њих двојица били су велики пријатељи, што им није сметало да сваки од њих гледа своје интересе и своју политику. Мислим да се 1971. Брежњев више служио претњом него молбом. Неколико месеци пре седнице у Карађорђеву Брежњев је посетио Југославију и са Титом водио вишечасовни разговор у четири ока.

- Долазак Брежњева у нашу земљу - наставио је Доланц - у листу "Правда" био је пропраћен великим чланком на насловној страни. Његову садржину добро сам запамтио. У њему се каже: "Националистичке страсти у Хрватској добиле су невиђене размере. Реч је о покрету који под видом социјалистичке демократије жели да разбије Југославију. Империјалисти чекају да се Југославија раскомада па да свако приграби по део плена. Због њеног војно-политичког положаја и значаја питање опстанка Југославије није више само унутрашње питање те земље. Њен распад имао би врло трагичне последице на односе на Балкану, Европи, па и целом свету. Совјетски Савез то неће немо посматрати и чекати скрштених руку да ствари добију неповољан ток."

- Зар после овог чланка у "Правди" треба претпостављати о чему су и како разговарали Тито и Брежњев у четири ока - закључио је Доланц. После овог састанка, приликом једног Титовог разговора са партијским руководством Хрватске, Тита је телефоном позвао Брежњев. После разговора Тито је ушао у салу и гласно рекао: "Брежњев ми нуди војну помоћ за борбу против хрватских националиста!"

- Да ли је то била званична најава интервенције трупа Варшавског пакта? - упитао сам Доланца.

- Званичних најава није било, међутим, у два наврата Чаушеску нас је обавестио о припремама трупа Варшавског пакта за инвазију на Југославију као спровођење Брежњевљеве доктрине о "ограниченом суверенитету". Једном сам ја уместо Тита на позив Чаушескуа ишао у Румунију и тада ми је он рекао да су трупе већ спремне и да се очекује само наредба за почетак инвазије. Други пут је Чаушеску лично долетео авионом и састао се са Титом указујући му на сву озбиљност која прети Југославији од инвазије.

БРИГА ЗА СРБЕ

ЗАМОЛИО сам Доланца да ми каже како он види Јованкину улогу у "хрватском пролећу", пошто тврди да је она остварила Тита и раскрстила са хрватским националистима.

- Морам бити стварно објективан - одговорио је Доланц - и рећи оно што сам чуо и у шта сам се лично уверио. А чуо сам да је Јованка добила велики број усмених и

писмених података из српских крајева у Хрватској, а нарочито из Лике. Исто тако чуо сам да је на разговор примала неке пензионисане генерале. Не знам, међутим, ни за један њен јавни наступ у штампи у смислу осуде хрватских националиста, односно одбране српског живља у Хрватској.

Али се сећам једног догађаја из октобра 1971. године. Дошао сам у Карађорђево да Титу реферишем о ситуацији у Хрватској. Тито ме је задржао на ручку. Иако је тог дана био Јованкин рођендан, они су цело пре подне провели у свађи. Тито ми је рекао да останем да би он могао макар мирно да руча. У току ручка Јованка је причала о хрватском национализму и судбини која очекује Србе. Рекла је: "Ако армија не интервенише, провешће се као 1941. године. Надам се да овога пута Срби неће бити наивни и лакомислени и ићи као овце на клање." Док је то говорила упорно је гледала у Тита. Тито је све време ћутао. Није покушавао ни да оспори ни да одобри Јованкине речи.

Разговор с Доланцом завршио сам речима:

- Хвала ти, Стане, сада ми је Јованкина улога у "хрватском пролећу" потпуно јасна. Њене речи нису без основа. Она је сигурно утицала на Тита, али вероватно без већег ефекта. Заслуге Брежњева у разбијању хрватских националиста она је себи приписала.

Карађорђево 1. маја 1976. године. "Председник Тито и ја шетамо једном стазом. Физички смо близу, а у мислима ко зна колико далеко. Ја размишљам о култивисаној природи која је мени лепша од дивље. Карађорђево је некад било салаш са каљавим путевима и стазама, језером обраслим у трску и шашу. Сада је Карађорђево диван парк са великим зеленим површинама, каналима које премошћују дрвени и бетонски мостови, са рибањацима и бистрим језером. Све је овде урађено са пуно укуса и пажње, тако да делује складно и функционално."

Из размишљања тргла ме је председникова примедба:

- Доста је, друже докторе, било првомајских парада. Ево, провешћемо један миран празник рада. Те параде су скупе, а народ је већ помало заморен њима.

Осећам, међутим, да му првомајска парада ипак недостаје. Створених навика човек се тешко одвикава. Тито само покушава да себе и мене убеди да је донео исправну одлуку.

БИТКА ЗА НАСЛЕДНИКА

ЈА потврђујем ове његове речи присећајући се првомајских парада у којима сам и сам учествовао. Пролазили смо испред свечане трибине носећи све - од лопате до локомотиве. Није се знало ко је срећнији - ми који пролазимо у дефилеу или усрећитељ који види своје срећне поданике. Али, како је живот чудан и пун изненађења. Ево, данас Тито и ја шетамо један поред другога, а некада смо били

тако далеко.

- Да ли ће данас неко доћи у посету? - рекао сам тек нешто да кажем.

- Не, одговорио је Тито. - Данас за ручком главни и једини гост бићете ви, друже докторе. То је предложила другарица Јованка.

- Ја вам се заиста захваљујем на позиву и указаној части - рекао сам врло изненађено.

Ручак је био послужен на отвореном простору, у амбијенту украшеном укусним цветним аранжманом. Све троје смо били свечано одевени, и свечарски расположени. Јованка је била у елегантно скројеном комплету пастелних боја, са богатом пунђом и дискретном шминком. Уз добро расположење деловала је врло отмено. Тито је био у тегет оделу које се слагало са бојом његове свилене кравате. Његове духовите досетке одржавале су наше добро расположење. Оно што ме је посебно изненадило били су комплименти упућени мени. Јованка је рекла да је Тито мојим доласком много добио, јер су му претходни лекари ограничавали физичке и интелектуалне активности. Мало је требало, казала је Јованка, па да Тито буде отписан. Ове њене речи Тито је потврдио климањем главе.

Пошто сам се захвалио на овим похвалама, Јованка је рекла:

- Вама је, друже докторе, познато да је Тито по Уставу доживотни председник. Но, и поред тога, неки већ сада нескривено рефлектују на његово место.

Одговорио сам да ми је, наравно, познато да је друг Тито доживотни председник и зато ме чуде њене речи, поготово што је председник ментално свежији од свих својих сабораца, а и од многих из млађе генерације. Ово сам рекао зато што сам заиста тако мислио. Био сам очигледно убедљив што је имало повољан ефекат на обоје.

- Тако ви мислите, друже докторе - рекла је Јованка прилично узбуђено. - Тако мисле и они који Тита добро познају и воле, али тако не мисле они којима је власт дража од Тита.

Тито је деловао помало незаинтересовано и одсутно, или је такво понашање глумио. Ја сам био опрезан, јер, по свему судећи, морао сам да одговорим на врло деликатна питања.

Наш разговор био је повремено прекидан због присуства послуге. Кад је донето главно јело, Јованка је рекла послузи да од сада долази само на позив.

Знао сам да она има нешто важно да каже, нешто што послуга не би смела да чује.

- Друже докторе - рекла је - ви сте образован човек и добар психолог, а уз то и врло критичан, због тога мислим да вам неће бити тежак одговор на моје питање а оно

гласи: Шта мислите о Доланцу као о човеку, политичару и државнику?

Јованкино питање ме је прилично изненадило. Тито се тргао нагнувши се према мени и са знатижељом очекивао мој одговор.

Сенка Станета Доланца

ЗА време првомајског ручка у Карађорђеву, коме смо 1971. године присуствовали само Тито, Јованка и ја, као Титов лични лекар, Јованка ми је поставила следеће питање:

- Шта мислите о Станету Доланцу као човеку, политичару и државнику?
- Другарице Јованка - рекао сам - ја нисам имао ту част и задовољство да се досад упознам са другом Доланцом, зато из личног искуства ништа не могу рећи. Пратећи његове говоре, дискусије, чланка и јавна иступања, стекао сам утисак да је он енергичан, интелегентан и вешт политичар. О његовим другим квалитетима заиста не могу да судим. Оно што бих још могао да додам то је да друг Доланц, по мом мишљењу, одан председнику Титу и да је југословенски оријентисан.
- Значи, испуњава све услове да наследи Тита - рекла је иронично Јованка.
- Извините, другарице Јованка, ја нисам говорио о Доланцу као о Титовом наследнику, него о Доланцу као једном од партијских руководиоца.
- Не знам да ли се правите наивни или нисте искрени - рекла је Јованка.

Ово ме је мало увредило због чега сам нешто повишеним тоном реаговао:

- Другарице Јованка, тражите од мене да дам мериторно мишљење о човеку којег знам само преко средстава информисања.

Тито се тада активно умешао у разговор. Обраћајући се супрузи, рекао је:

- Како, Јованка, тако можеш да говориш! Ти си стварно опседнута Доланцом.

Карадјорђево

РАДИ ТИ О ГЛАВИ

ОБРАЋАЈУЋИ се Титу, Јованка је љутито рекла:

- Не чуди ме много што доктор има такво мишљење о Доланцу. Он није имао досад прилике да га упозна, а кад га буде упознао, мишљење ће променити. Чуди ме да ти не можеш да процениш тог покварењака. Он ти стално ради о глави, а ти никако не можеш то да схватиш.

Затим се обратила мени:

- Очекивала сам од вас, докторе, да ћете ме подржати у овом мом мишљењу. Тито није још схватио лоше Доланчеве намере иако му ја на то стално указујем. Ја морам бити јако отворена. Мени је Тито све у животу и зато морам настојати да га максимално заштитим. Верујем да ћете ми и ви у томе помоћи. Да нема Тита, ове хијене би ме растргле. Тито! Тито! Доланц ти стално измиче столицу, а ти то не осећаш. Када се нађеш на земљи онда ће ти ваљда бити јасно, али ће тада бити касно.

Ове речи биле су Титу врло непријатне. На његовом лицу примећивали су се љутња и бес. Савладаваши се, он је покушао Јованку да разувери:

- Ти си тврдоглава Личанка. Кад нешто увртиш у своју главу, нико ти то не може из ње избити. Чула си од доктора шта мисли о Доланцу. И видиш да се не слаже с твојим мишљењем.

На то му је Јованка одговорила:

- Доктор је само рекао да Доланца довољно не познаје и да није био у могућности да га процени, поготово што је Доланц лукав и зна да се прикрије. То што је рекао да не верује да ти Доланц измиче столицу, то је само његова претпоставка. Уосталом, он је лекар, а не политичар.

Ја сам ћутао, не покушавајући да јој противречим. Мени је било драго, а то је у овом разговору била моја велика предност, што су обоје мислили да сам ја аполитична личност. Преда мном су и Јованка и Тито слободно излагали своје политичке погледе о догађајима и личностима. Ако бих ја о тим појавама и личностима имао супротно мишљење, они се на мене нису љутили, јер су сматрали да имам право на политичку грешку.

- Можда ја стварно нисам добро оценио Доланца као личност и као руководиоца - рекао сам. - Спреман сам да прихватим ваше мишљење, пошто га ви, другарице Јованка, боље познајете. Али оно што не могу да прихватим, што је далеко од моје логике, то је да Доланц може да руши друга Тита којем је функција председника доживотно загарантована. Друг Тито је идол сваког Југословена. Он је жива легенда и незамењиви вођа. Нема те силе, у виду институције или личности, која би могла ишта против Тита да учини. Титу прети опасност од Доланца као лаву од миша, а покушај измицања столице личи ми на покушај да се каменом сруши пирамида.

ДИОГЕН И АЛЕКСАНДАР

ОБОЈЕ су ме врло пажљиво слушали. После ових мојих речи Тито је блистао од задовољства. Јованки је било мило што сам Доланца у односу на Тита минимизирао, али није била задовољна што Доланца нисам окарактерисао као Титовог непријатеља и што као Титовог потенцијалног наследника нисам именовао њу, Јованку Броз.

На крају, када с причом о Доланцу није постигла свој циљ, поставила је директно, провокативно питање:

- Ви, докторе, познајете готово све југословенске руководиоце. Ко би, по вашем мишљењу, могао да замени Тита. Кад кажем то, мислим на даљу будућност.

- Другарице Јованка, ја о томе нисам размишљао, а и не желим да размишљам - Да бих прекинуо неугодну ситуацију подигао сам чашу и рекао: - У здравље и за дуг живот нашег председника Тита, а о његовом наследнику размишљаћемо у 21. веку!

Да не би сенка Станета Доланца стално лебдела изнад нашег стола, испричао сам им анегдоту о Диогену, познатом грчком мудрацу који је и дању и ноћу носио упаљен фењер. Кад су га питали зашто то ради, рекао је да тражи човека. За Диогена се прича да је спавао у бурету. Но, поента је у нечем другом. Кад је Александар Македонски освојио град у коме је живео Диоген, желео је да види тог чувеног мудраца. Диогена је нашао на улици како седи наслоњен на зид куће и сунча се. Александар му је пришао и запитао га да ли је он тај славни Диоген, а овај

му је одговорио: "Ја знам да сам Диоген, а да ли сам мудрац, то други нека кажу". "Ја сам Александар Македонски. За мене си сигурно чуо. Моја је моћ толика да могу да ти учиним шта год желиш", казао је велики војсковођа. "Желим да ми не заклањаш сунце и да ми не одузимаш оно што су ми богови дали", казао је Диоген Александру.

- Мислим да Доланчева сенка не би требало да буде изнад овог стола и да нам одузима угодне тренутке и квари угодно празнично расположење - рекао сам.

- У праву сте, докторе, рекао је Тито, смејући се. Али, ми изгледа не можемо без дефилеа. Ето, уместо да причамо о нечем другом, пред нама стално дефиљују другови на челу са другом Доланцом.

Наследник по тестаменту

КАРАЂОРЂЕВО, април 1975. године. Тито и ја у преподневној шетњи. Председник је био изванредно расположен. Физички се добро осећао, а психички тонус му је био повишен. Лепо време само је поправљало његово расположење. У једном тренутку застао је и обратио ми се речима:

- Друже докторе, надам се да вам неће бити тешко што ћу вас оптеретити једним својим породичним проблемом.

Не чекајући да било шта кажем, он је нервозно наставио:

- Ви сте сигурно у току разговора с другарицом Јованком закључили да се она не задовољава само звањем и улогом супруге председника републике. Њене амбиције су много веће. Она жели да има неку значајну политичку и државну функцију и дубоко је несрећна што то до сада није остварила. Тражи од мене да јој то омогућим. Мени је незгодно да протезирам своју супругу, поготово што знам да би то наишло на врло неповољне реакције, не само код руководства, него и у народу. Елена Чаушеску, с којом Јованка воли да се упоређује, изабрана је 1972. у ЦК КП Румуније, а годину дана касније у његов Извршни биро. Јованки су неки другови били обећали да ће је на 10. конгресу СКЈ предложити за члана ЦК, али обећање нису испунили. То "издајство" врло тешко је поднела.

- Познато ми је како је реаговала - казао сам. - Није им остала дужна. Назвала их је најружнијим именима.

- Како ви то знате? - изненадио се Тито.

- Добри лекари, у које нескромно убрајам и себе, најбоље су обавештени људи. Вероватно, друже председниче, знате да међу мојим пацијентима има много истакнутих државних и политичких руководилаца. Кад год сам у могућности ја им радо пружам своје услуге, а они мени своју захвалност и поверење.

Да бих илустровао своју тврдњу да се ништа не може сакрити, споменуо сам Титу бајку "У цара Тројана козје уши". На то ми је он рекао:

- Тачно, ниједна тајна не може се закопати у земљу. И ја имам један проблем о коме досад никоме нисам ништа говорио. Ви ћете бити први коме ћу то рећи.

ТАЈНА ЈОСИПА БРОЗА

ПОСЛЕ ових речи он је застао, осврнуо се уназад и погледао ка пратњи, која је такође застала. Растојање између нас и пратње било је око 15 метара. Тито ме је погледао право у очи и казао:

- У највећем поверењу рећи ћу вам да Јованка жели да постане шеф државе, односно да ме наследи на месту председника СФРЈ и месту председника СКЈ. То код ње више није само жеља него и чврста намера, при чему она настоји да оствари све потребне услове који ће јој то омогућити. Она, као што сам вам већ рекао, инсистира да добије високу политичку или државничку функцију. Поред тога, инсистира и на мом политичком тестаменту, којим би ја њу одредио за свог наследника као личност која је једино способна да настави моју политику. При том, она заборавља да смо ми уставна земља и да функција председника државе није наследна него изборна. Она сматра да сам ја свемогућ и да јој то могу да обезбедим.

- Морам вам рећи - наставио је Тито - и то да она моје место жели само после моје смрти или у случају да се мени нешто догоди. Сложићете се да су њене идеје апсурдне и ирационалне и као такве забрињавајуће. Речено медицинским речником ове идеје су болесне, па према томе болесна је и особа која их изражава. Јованка се мора лечити. Ваша помоћ, друже докторе, може ми бити од велике користи. Морамо разрадити план који ће комплексно обухватити овај проблем.

Док ми је Тито поверавао своју тајну, ја нисам хтео ниједним гестом да покажем да ми је та проблематика добро позната. Глумио сам изненађеног човека. Кад је он завршио говор, ја сам узвикнуо:

- Невероватно! Да ли је то могуће?!

- Невероватно - рекао је Тито - али је ипак могуће. Ето видите какве све проблеме ја треба да решавам.

Ја сам се најсрдачније захвалио на поверењу које ми је Тито указао и рекао да ћу оно што ми је казао чувати као највећу тајну.

Наставили смо шетњу, а Тито је рекао:

- Јованка је болесник кога треба лечити. Знам да ће лечење бити тешко, али се мора покушати. При том се мора пазити да се не повреди њена личност. Познато вам је да је она врло сујетна. Проблему се мора приступити с више аспеката. С једне стране, треба је разуверити у ономе што је замислила и објаснити да се њене идеје не могу реализовати. С друге стране, потребно је извршити сублимацију њених идеја и понудити јој неку примамљиву друштвену функцију која ће јој омогућити власт, публицитет и популарност. Ја имам неке идеје, па бих хтео да их заједно размотримо и да делујемо у истом правцу. Та друга форма њеног ангажовања по мом мишљењу требало би да буде у сфери хуманитарних делатности. Мислим да би било најбоље да се укључи у рад Црвеног крста Југославије, као његова председница. Шта ви мислите о томе?

- Потпуно се слажем са вама - рекао сам. - Црвени крст је највећа и најјача хуманитарна организација. Као председница Црвеног крста Југославије, Јованка би била ангажована на решавању хуманитарних проблема не само код нас него и у свету. Њен рад у земљи и иностранству био би умногоме олакшан чињеницом да је ваша супруга. Она не би наступала само као председница нашег Црвеног крста, већ и као супруга председника Југославије, чувеног антифашистичког вође и светског лидера. Једина незгода била би њено дуго одсуствовање од куће.

- Стварно? Ви то озбиљно мислите.

- Не да мислим, него сам у то сигуран.

ПОЛИТИКА ИЛИ НИШТА

ОВЕ моје речи оставиле су на Тита јак утисак. Стари лисац је у томе видео и личну корист. Јованкино одсуство би му добро дошло. Имао би више личне слободе и мира. Дужину трајања масаже нико му за време Јованкиног одсуства не би ограничавао, а и његов однос према физиотерапеуткињи ван медицинских просторија био би слободнији. А могао би да му дође у посету и неко од чланова његове породице којима је Јованка строго забранила сваки приступ.

Из размишљања ме је траго Тито речима:

- Замислите какав ће значај имати та њена функција у земљи?

- Велики - одговорио сам. - Поред прве даме, она ће бити и "добра вила".

- Мислим да је ово најбоље решење - рекао је Тито. - Остали су, међутим, још неки важни детаљи које морамо прецизирати - Један од њих је, на који начин да саопштимо Јованки одлуку. Ја сам с Јованком већ разговарао о потреби њеног хуманитарног ангажовања и о његовом значају. Сматрам да би било добро да јој ви, докторе, саопштите садржај нашег данашњег разговора и утичете на њу да прихвати функцију председника Црвеног крста. Јованка је у рату била болничарка и управник болнице. Покушајте да играте на ту карту.

- Прихватам да другарици Јованки саопштим садржај нашег разговора, али јој морам рећи праву истину да је идеја да она буде председница Црвеног крста Југославије потекла од вас, а да је ја свесрдно подржавам.

- Добро, урадите како најбоље знате, али немојте се превише одушевљавати. Ја добро познајем Јованку, због чега мислим да ће њен отпор овој нашој намери бити велики. Сигуран сам да она више воли да се бави политиком него хуманитарним радом.

Сутрадан, у вечерњим часовима, када ме је Јованка позвала на разговор, ја сам, улазећи у салу, још са врата рекао:

- Другарице Јованка, друг Тито је предложио да ви будете председник Црвеног крста Југославије. Ја вам на томе срдачно честитам.

Она ме је оштро погледала и љутито одговорила:

- Шта ви то говорите, друже докторе? Какве везе ја имам са Црвеним крстом? Ја сам цео живот посветила политици, и за њу се сматрам квалификованом. Поред политике, која је моја професија и вокација, моји хобији су архитектура и кулинарство. У тим дисциплинама могу да се сналазим. За друго сматрам да нисам способна.

Ја сам и даље инсистирао:

- Баш због ваших политичких афинитета. Председник сматра да би у оквиру хуманитарне делатности функција председнице Црвеног крста за вас било најприхватљивије решење. Ваша популарност и слава на тој функцији биће много већа него да постанете председник републике.

Не дозволивши да завршим мисао Јовака је рекла:

- Друже докторе, немојте да покушавате да ме убедите у привлачност онога што не желим. Ако желите да ми помогнете да остварим оно што је моје животно опредељење, учините то. Како не схватате да сам ја политичар. Зар сте заборавили

моје политичке заслуге о којима сам вам причала. Треба ли да вас на њих подсетим?

Шамар пун мржње и беса

У КЊИЗИ "Јованка Броз Титова сувладарка", др Александар Матуновић детаљно описује драму која се брачном пару Броз догодила у Коломбу за време самита несврстаних. Тензије изазване присуством и понашањем масерке Даријане Грбић толико су нарасле да се препирка супружника изродила у физички обрачун.

Брод "Галеб"

У Коломбо, пише др Матуновић, стигли смо 13. августа 1976. године. Тито на овај скуп није ишао само као учесник него и као један од домаћина, јер је само захваљујући огромној материјалној помоћи Југославије овај самит могао бити одржан.

Југословенска делегација одсела је у хотелу "Интерконтинентал". Тито је имао смештај у најбољем и највећем апартману на осмом спрату, где је била и његова ужа пратња коју су сачињавали лични лекари, ордонанси, секретар и физиотерапеуткиња Даријана Грбић.

Тито није био задовољан смештајем. По његовом мишљењу, апартман је био мали и нефункционалан, а посебно није био погодан за обављање масаже. Масерка Даријана морала је и при доласку и при одласку са масаже да прође кроз дневни боравак апартмана и да се сретне са Јованком. Тог 13. августа, око поноћи, хитно су ме позвали у Титов апартман. Кад сам стигао затекао сам уплахирену и уплакану Јованку.

- Шта се десило? - рекао сам плашећи се да није дошло до оног најгорег.

- Не плашите се! Жив је и здрав - рекла је Јованка - бришући марамицом сузе. А затим је додала: - Шта се десило нека вам он каже, ако га није срамота.

Не чекајући њено објашњење ушао сам у Титову спаваћу собу. Тито је лежао у кревету. Био је зајапурен у лицу и теже је дисао.

- Како се осећате, друже председниче? - брижно сам упитао. - Које тегобе имате?

- Осећам се лоше после свега што се десило - рекао је Тито. - Јованка је погрдним речима избацила физиотерапеуткињу Даријану. Рекла је да неће да дозволи да масерка прекорачи праг њене собе и да ће направити скандал.

ПРЕЛАЗАК НА БРОД

ПРЕДСЕДНИКА сам детаљно прегледао. Поред знакова психичке узбуђености, пулс му је био лако убрзан а притисак нешто повишен. Пошто је ово све било последица јаког узбуђења дао сам му таблете за смирење. Рекао сам да је потребно да се добро испава и одмори, јер независно од овог инцидента, и пут до Коломба био је дуг и заморан.

Пре него што сам изашао из собе, Тито ми се обратио речима:

- Видите, докторе, шта ми она приређује. Како ја могу да будем концентрисан и да успешно обављам послове који се од мене очекују? Она је чак хтела да се физички обрачуна са Даријаном. Ја сам морао да се поставим између њих да бих заштитио Даријану.

Погледао сам према столу за масажу, који је био смештен у Титовој спаваћој соби, и рекао:

- Морамо наћи боље решење.

На то је Тито одговорио:

- Бољег решења у овом апартману нема. Сутра идемо на "Галеб". Још вечерас јавите адмиралу Виловићу да ћемо се сутра пре подне преселити на брод. Реците шефу кабинета, другу Милутиновићу, да домаћинима објасни да сам навикао на услове и живота и рада на броду и да ћу се на њему боље осећати. А вама морам рећи да приликом избора смештаја нисте имали све елементе у виду. Знали сте како Јованка реагује на масажу и у том погледу морали сте наћи боље решење.

- Могу вам, друже председниче, рећи да сам све имао у виду. Људе из наше претходнице изричито сам упозорио да би за ваш смештај најбоље одговарала вила са више одвојених просторија. Они су ме по повратку известили да ниједна од понуђених вила није одговарала за ваш смештај. Све су биле прилично запуштене. Чак и вила председнице Сиримава Бандаранаике, коју је она хтела вама да уступи, била је неусловна.

Председнику сам затим пожелео лаку ноћ. Рекао сам да уколико се не буде добро осећао, може у свако доба ноћи да ме позове. Моја спаваћа соба налазила се одмах поред његовог апартмана.

Кад сам затворио врата и ушао у дневну собу у сусрет ми је пошла Јованка.

- Како је Тито? - упитала је очима пуним суза.

- Прилично узнемирено - рекао сам.

- И има разлога да буде узнемирен. И ја сам јако узнемирена - рекла је.

- Можда би вам требало нешто за умирење - рекао сам. - Друг Тито ми је казао узрок ваше свађе.

- За смирење ми не треба ништа - рекла је Јованка. - Кад бих за сваку секирацију колико их имам пила таблете требало би да их имам тону годишње. Ако, докторе, немате других обавеза, и ако нисте уморни, ја бих вас замолила да мало разговарамо. Разговор некада боље човека смири него било каква таблета.

ЛЕКАР БРАНИ ТИТА

ПОНУ ДИЛА ме је пићем. Ја сам узео само киселу воду, пошто је и мени од узбуђења грло било суво.

- Кажете, докторе, да вам је Тито рекао узрок наше свађе. А да ли вам је казао да ме је при том ошамарио?

- Не, другарице Јованка, то ми није рекао.

- Сигурно да вам то није рекао, јер то не може да му служи на част.

Настала је мала паузе. Јованка је марамицом обрисала сузе.

- Замислите, друже докторе, он ме је ошамарио! Није то био обичан шамар. У том шамару били су сва његова мржња и јед. Замислите да ме удари због масерке која није достојна ни да ми име спомене.

Поново је обрисала сузе и рекла:

- Да ли ико нормалан може да схвати да човек своју супругу ошамари због једне протуве.

Да бих је мало смирио покушао сам да инцидент релативизујем:

- Верујем да друг Тито није свестан да је то учинио. Можда се то случајно десило кад вас је раздвајао, а ако је био стварно шамар, то је било пражњење акумулираног афекта.

- Шта вам је докторе? Зар вам ја личим на особу која може да дозволи таква пражњења, па и кад је Тито у питању?

- Другарице Јованка, ја не знам стварно шта да вам кажем да бих вас смирио и да бих вас убедио да овај инцидент не треба да схватите тако трагично. Ако очекујете да вам кажем да је друг Тито урадио вечерас велики злочин, то вам не могу рећи зато што тако не мислим. Слажем се да није требало то да уради, али мислим да и ви морате да пазите на своје понашање. Равноправност жене и мушкарца значи узајамно поштовање и уважавање, а не неограничено право жена. Колико је мени познато, ви у оквиру самита треба да одржите предавање о положају жена у несврстаним земљама, због тога би требало све ово да заборавите и да се концентришете на припрему предавања.

- После онога што се десило не мислим ни да га одржим! - рекла је Јованка. - О каквој равноправности југословенске жене ја треба да говорим кад ту равноправност немам ни у властитој кући.

- Не бих се сложио с вама, другарице Јованка. Мени су односи између вас и Тита врло добро познати. О њима смо дуго разговарали долазећи у Коломбо. Не би требало да овај непријатан догађај на те односе има било какав утицај. Ви заиста треба да одржите то предавање. То ће бити не само ваша афирмација него афирмација и Тита и наше земље.

- Ви, докторе, преко свега лако прелазите, јер није ваша кожа у питању. Рекла бих да нисте велики поштовалац жена као личности.

- Морам вам рећи да грешите, другарице Јованка. Ја сам прихватио равноправност југословенских жена као велику тековину наше револуције и срећан сам због тога.

Пошто је нагласила да је моје речи и моје присуство смирују, Јованка је рекла:

- Желим, докторе, да овај догађај искористим као повод за један озбиљан разговор с вама. Претпостављам да је и вама као и мени јасна суштина овог шамара и шта се иза њега крије.

- Драго ми је ако вам је разговор са мном стварно био од користи - рекао сам. - Али, дозволите да најпре погледам како је председник, па ћемо разговор наставити.

Полако сам отворио врата од Титове спаваће собе и видео да мирно спава.

Вратио сам се у дневну собу и замолио за чашу вискија. Јованка је већ деловала смирено. Запалила је цигарету и рекла:

- У животу ме досад нико није ошамарио. Ето доживела сам да ме ошамари мој супруг због једне масерке. Да ли ви, друже докторе, можете схватити колико ми је

то тешко пало. Физички бол ништа није према психичком. Кад ме је ошамарио, ја сам видела огромну мржњу у његовим очима, мржњу која се односила на мене.

Масерка опасна по живот

И ЈА сам, као и Јованка, био сигуран да је шамар, који јој је Тито ударио у Колумбу, био знак дубље емотивне везе између Тита и масерке Даријане Грбић. То убеђење задржао сам за себе, а Јованку сам настојао да убедим да је Титу до Даријане стало само због тога што она одлично обавља свој посао.

- Друже докторе, нашта ја вама личим - рекла је Јованка. - Ко ме ви то причате? Ви сигурно не знате шта је женски инстинкт. Ето, масерка постаје мени супарница у мојој властитој кући. У то, просто, не могу да верујем!

- Не треба ни да верујете! - рекао сам. - А у себи сам помислио: Јованку је власт потпуно изменила. Она верује само у оно што њој одговара. Она неће да верује ни у очигледне ствари. Она не зна или се прави да не зна да владари и угледне личности најчешће варају своје супруге са њиховим пријатељицама, дворским дамама, гувернантама, домаћицама куће, бединеркама... Јованка је, вероватно, мислила да ће ова њена "недоумица" на мене провокативно деловати и да ћу јој ја потврдити Титово неверство, да би она са мојим мишљењем сутрадан изашла пред председника и рекла: "Тито, и доктор Матуновић сматра да си ме ти ошамарио да би одбранио своју љубавницу Даријану Грбић."

Не смем ни да претпоставим како би Тито на ове њене речи реаговао и у каквој бих се ја ситуацији нашао. Можда бих ја и насео на ову Јованкину провокацију да је

нисам добро познавао.

Очекивао сам да Јованка одговори на моју изречену констатацију, али пошто то није учинила, рекао сам:

- Мислим да је најбоље да све ово заборавимо и да настојимо да ништа од онога што се догодило не изађе из ове собе.

- Лако је вама, друже докторе, то рећи! Не ради се о вашој кожи. Зар ја могу да дозволим да се пред мојим очима дешавају такве ствари и да преко тога прелазим. Сви смо ми криви за ово. Ви нисте хтели да ми помогнете да отерам масерку кад сам ја од вас то тражила. Не кажем да Тито није највећи кривац. Знам да је он слаб кад су у питању младе жене. Због тога сам ја мислила да доведемо старију, озбиљну жену која ће масирати и њега и мене. Она би била под мојом контролом. Овако ни ви ни ја не знамо шта се дешава иза закључаних врата. У ствари, сада знамо. Ово је најбољи доказ. Још се нисмо ни распаковали, а Тито је легао да се масира. Ниједан дан не може без масаже, боље рећи без масерке - рекла је Јованка, а затим заиграла на последњу карту:

ОПРОШТАЈ СВЕ РЕШАВА

- ТО треба да вам нешто значи, друже докторе! Ви заборављате колико година он има. Верујем да масажа њему користи, али масерке могу да му штете. Он не сме да се узбуђује. Узбуђења те врсте за њега могу бити опасна. Зар ја вама, лекару, треба да на то скрећем пажњу. Ако се Титу нешто деси, ви ћете бити одговорни!

- Другарице Јованка, ваш статус као супруге и његовог најближег сарадника, по мом дубоком уверењу, није угрожен. Ово што се десило нипошто не сме утицати на однос између вас и Тита. Поготово не у овој ситуацији кад вас двоје на политичком плану имате велике обавезе. Прво што сутра треба да урадите то је да Титу кажете да сте шамар схватили као његов неконтролисани и несвестан поступак и да му због тога опраштате. Морате му исто тако нагласити да шамар није ништа променио нити може променити у вашим осећањима према њему.

Не дозволивши ми да завршим мисао, Јованка је упитала:

- Зар стварно мислите да ја преко овога треба да пређем? Да се правим да не знам за однос Тита и Даријане и да ме он не погађа?

- Да, другарице Јованка, ја не видим боље решење у овој ситуацији, поготово што шамар за мене нема оно значење које му ви придајете. Ви, по мом мишљењу, не само да треба већ и морате то да урадите!

- Не знам, друже докторе, да ли ћу моћи.

- Ви сте јака личност, сигурно ћете успети - рекао сам. Затим сам устао и пожелео

јој лаку ноћ.

- Треба да се добро испавате и одморите - рекао сам. - Нико не сме на вама да примети забринутост и нерасположење.

Сутрадан смо прешли на брод "Галеб", који је био усидрен у једној луци која је била у непосредној близини града. На броду су услови за рад и становање били повољнији него у апартману хотела "Интерконтинентал". Поред великог салона, радне собе и неколико спаваћих соба, на броду је било више других просторија у делу предвиђеном за смештај шефа државе. Једна до њих била је намењена масажи. Та просторија је имала посебан улаз и није била у вези са дневним боравком и салонима, тако да се Јованка није сусретала са масерком Даријаном.

После сукоба Тита и Јованке у хотелу "Интерконтинентал" у Колумбу, због физиотерапеуткиње Даријане, Тито је имао лакше тегобе које су се манифестовале поремећајем срчаног ритма. После ординираних терапија и дводневног одмора, његово се стање у потпуности опоравило. Тито је могао да обавља своје протоколом предвиђене активности, између осталог, да одржи говор који се очекивао са великим интересовањем. Тито је говорио више од једног часа и на њему се нису могли приметити трагови замора, а затим је присуствовао експозеима неколицине најистакнутијих учесника самита. Потом се срео са великим бројем шефова држава и влада и са њима водио политичке разговоре у бродским салонима "Галеба".

Сматрали смо да ће највеће оптерећење за председника представљати опроштајна посета свих учесника самита, која је требало да се одржи на завршетку конференције. Пошто је било веома топло и спарно време, мислили смо да Тито може, у просторијама које су климатизоване, да прима у опроштајну посету шефове држава и влада несврстаних земаља, с тим да посета не траје више од пет минута и да приликом дочека и испраћаја госта Тито не излази из просторије.

Упознавши се са овим предлогом, Тито је захтевао да у салон дођу сви чланови делегације, Јованка, шеф кабинета и шеф протокола. Поставило се питање ко ће од чланова делегације, у име Тита, са шефовима протокола дочекивати госте на палуби брода, и ко ће их после посете испраћати. Настала је тишина. Ниједан члан делегације није ништа предложио, а Тито је ћутао. Да бих прекинуо непријатну ситуацију, рекао сам:

- Друже председниче, предлажем да то буде другарица Јованка, а да јој помаже шеф протокола и шеф кабинета.

Тито је на то одговорио:

- Ако се другови слажу, ја немам ништа против.

ВЛАСТ КАО ДРОГА

ДРУГОВИ су се сложили, мада сам осећао да им се предлог није много допао. У њиховим погледима прочитао сам питање: Ко сте ви да се мешате у послове државе и партије и послове протокола? Откуда вам, докторе, толика смелост?

Да бих прекинуо тишину која је настала, Тито се са осмехом обратио мени:

- Ви нисте само добар доктор, него и добар дипломата.

После ових његових речи другови су почели да хвале моје идеје, а Доланц је нагласио да је она изванредна, јер овим уносимо нешто оригинално у дипломатски протокол.

Јованка је ћутала погнуте главе. У једном моменту ме је погледала. Први пут сам у њеном погледу осетио топлину и захвалност. Наглашавам први пут, јер сам често настојао да јој као пријатељ помогнем, али она то није хтела или није могла да схвати.

Мислим да су ово били најсрећнији тренуци у животу Јованке Броз. Она је била презадовољна и блистала је од среће. Ако је икада у сновима или на јави замишљала себе као владарку, данас је то стварно и била. Дочекујући стране државнике, она је то радила са много смисла и такта. Свакога је топло поздравила и са њеним познатим осмехом увела у кабинет председника, где је присуствовала разговорима. После разговора госта би отпратила до изласка са брода. Испраћај је, такође, био срдчан, али одмерен и коректан, при чему је она била пуна себе и до краја пријема нису је напуштали добра воља, шарм и љубазност.

Са стране сам посматрао одвијање посете и Јованкино понашање. Она је била друга особа. И поред своје гојазности као да није додиривала палубу брода, већ лебдела изнад ње. На њеном зажареном лицу могле су се приметити племенитост и усхићеност. Окренуо сам се адмиралу Виловићу који је стајао поред мене и рекао:

- Данашње понашање другарице Јованке потврда је моје тезе да су власт и слава најјаче дроге. Данас је другарица Јованка у стању најјаче дрогираности.

Адмирал Вилотић се насмејао и приметио:

- Шта ће се десити сутра кад дође до знакова апстиненције?

- Ми ћемо настрадати - нашалио се др Коршић, који је стајао са нама.

Чека ме судбина Чијанг Чинг

ЈЕДНЕ вечери крајем октобра 1976. године, око 21 час, зазвонио је телефон у мојој соби. С друге стране жице био је дежурни ордонанс. Рекао је да ме другарица Јованка очекује у женском салону. Када сам ушао у салон затекао сам Јованку тужну, нерасположену и уплакану.

- Седите, друже докторе - рекла је једва чујним гласом. - Знам да је касно, али сам морала да вас позовем. Психолошки се врло лоше осећам, што можете видети по мом изгледу и мојим реакцијама. Чули сте какву је судбину доживела супруга Мао Цедунга. Њу су ухапсили. Боља судбина ни мене не очекује. Звала сам вас да се са вама посаветујем шта треба урадити да се то и мени не би догодило после Титове смрти.

Пошто сам заузео место у фотели, Јованка је отпочела свој дугачки монолог:

- Вама је сигурно познато да је Чијанг Чинг била не само супруга Мао Цедунга, него и његов најближи и најоданији политички сарадник. Мао је у њу имао неограничено поверење. Његове мисли и идеје она је безрезервно прихватала и са групом својих следбеника претварала у дела. Замислите, молим вас, какав различит крај и третман имају два најближа сарадника. Док Мао Цедунга сахрањују уз највеће државне почести као великог вођу кинеске револуције, његову супругу Чијанг Чинг, која му је била најближи сарадник, проглашавају вођом "четворочлане банде", хапсе је и осуђују као највећег криминалца који је починио најгнуснија дела.

- Ја сам у сличној ситуацији као супруга Мао Цедунга - јадала се Јованка. - Мене многи не воле због моје отворености, принципијелности, истинољубивости, због мојих моралних начела и доследног истрајавања на њима. Многи ме не воле, јер сам им отворено у очи рекла све што мислим о њима, а онима који су то заслужили знала сам упутити и тешке и непријатне речи. Забушанте, нераднике и преваранте, органски нисам подносила, због чега сам према њима била немилосрдна и без имало сентименталности удаљавала их са посла.

СТРАХ ОД ОСВЕТЕ

- МНОГИ ми, друже докторе, завиде на лепом животу - наставила је Јованка. - Они не знају како је горак хлеб који једем. Не знају како је тешко бити јавна личност која нема свог приватног живота. Многи не воле ни Тита. Кад то кажем, не мислим на народ. Мислим на многе руководиоце и његове називи пријатеље, који једва чекају да он умре. Поготово су нестрпљиви претенденти на његово место - Кардељ, Доланц и Љубичић. Мука ми је када на њих помислим. Кад Тито умре, сва мржња према њему биће усмерена према мени. Многи ће бити срећни и задовољни да

поносну и горду Јованку виде понижену и облаћену. Има сигурно и таквих који желе да ме виде иза решетака.

- Ја сам, докторе, потпуно усамљена жена која нема правих и искрених пријатеља. Мени у кућу, осим моје сестре Наде, нико други и не долази. Осим Тита, ја немам никог другог с ким бих могла да поразговарам и разменим мишљење. И кад ми је најтеже, ја се немам коме пожалити. Сви моји називи пријатељи издали су ме када су ми били најпотребнији. Вероватно су чули да ми је било обећано да ћу на Десетом конгресу СКЈ бити изабрана у ЦК. Предлог је требало да потекне од Дугоњића, Доланца, Бакарића и Кардеља. Они то нису урадили, већ су ме обманули. Уплашили су се да им Јованка не заузме "Титов престо". Да би исправили своју грешку, Кардељ и Бакарић су предложили Титу да ме одликује високим југословенских одликовањем због бриге коју показујем према њему као супругу.

- Замислите шта су ти подлаци смислили. Хоће да ме одликују за оно што је свака брижна супруга дужна да ради, а не за стварни допринос који сам дала као Титова главна сарадница и креатор многих његових најзначајнијих потеза. Одликовање је требало да ми преда Бакарић на дочеку Нове 1976. године у Загребу, али сам то одликовање ја одбила да примим. Видите какви су то људи. Ове ће ме хијене растргнути после Титове смрти. Шта да урадим да бих се заштитила? Тито није вечан. Он је стар човек. Њему се сваког дана може нешто десити. Звала сам вас да о овоме проблему поразговарамо и да се посаветујем са вама.

Слушајући с пажњом Јованкину исповест, рекао сам:

- Стварно не видим никакав разлог за вашу бојазан да ћете после Титове смрти бити угрожени. Оно што ће вам најтеже пасти после тог губитка и због чега ћете дуго бити несрећни, то је промена вашег друштвеног статуса, односно губитка моћи и власти. Знам многе руководиоце који су после силаска с власти годинама били у кризи. Схватам да ће вам бити врло тешко да се после толико година владавине навикнете на живот обичне грађанке.

ВЛАСТ ЈАЧА ОД ЛЈУБАВИ

ЗАТИМ сам рекао:

- Што се тиче страха од неке освете оних којима сте нешто нажао учинили, да не кажем тежу реч, мислим да за то нема никакве бојазни. Менталитет наших људи је такав да њих интересује само особа која је на власти. Али чим сиђе с власти - престаје да буде интересантна. Таква особа брзо одлази у заборав. Она доживљава политичку, социолошку и историјску смрт.

- Тога сам и ја потпуно свесна, друже докторе. То ме можда највише и погађа. Поставља се питање шта предузети да до тога не дође.

- Остати на било ком положају и имати било какву власт - рекао сам помало у шали, иако сам то врло озбиљно мислио.

- На које положаје мислите? - радознало је упитала Јованка.

- То ћу вам рећи када будете чули праву истину о Чијанг Чинг.

- Друже докторе, у крајњој линији, права истина о Чијанг Чинг можда и није битна. Сада разговарамо о мени и мојој будућности. Чијанг Чинг сам навела као пример

о ачене и незаштићене жене.

- Другарице Јованка, права истина о Чијанг Чинг врло је битна. Она је била сувладар свога супруга, али сувладар без званичних функција, добијених од државних институција или партијског апарата. Њено сувладарство, као и ваше, везано је за судбину ваших супруга, њихову вољу и њихово трајање. То сте схватили и ви и она, али вам је однос према том проблему различит. Ви желите да обезбедите власт после Титове смрти, док је Чијанг Чинг то желела да уради за Маова живота. Она је уз помоћ Лин Бијаоа, команданта кинеске армије, покушала да изврши државни удар и да том приликом ликвидира свога супруга и сама преузме сву власт. Покушај није успео, а она је као завереник остала неоткривена. Други насилни покушај да преузме власт Чијанг Чинг је предузела десетак дана после Маове смрти, али ни ликвидација наследника Мао Цедунга Хуа Гуофенга није успела. Пошто су њене намере откривене, она је са своја три главна сарадника ухапшена и као "четворочлана банда" осуђена.

Моју причу о Чијанг Чинг завршио сам речима:

- Она је изузетно ценила и волела свога супруга Мао Цедунга. Покушај његове ликвидације са њене стране није био мотивисан мржњом и нетрпељивошћу, него благовременим обезбеђењем личне власти коју је волела и која је за њу више значила и од њеног супруга.

Моје излагање Јованка је врло пажљиво слушала. Била је дубоко замишљена. Можда се и она у себи преиспитивала да ли више воли власт или Тита. За Тита сам био сигуран да власт више воли него Јованку, а за Јованку сам то могао само да претпоставим.

- Пошто инсистирате да чујем праву истину о Чијанг Чинг, ја ћу вас радо саслушати - рекла је Јованка отпивши гутљај вискија. То сам и ја урадио, јер сам осећао да су ми уста сува.

- Кинеска културна револуција сматра се највећим масовним терором у историји човечанства - рекао сам. - Њен идејни творац био је Мао Цедунг, а оперативни извршилац Чијанг Чинг. По својим недељима она спада у најмрачније и најстрашније женске ликове у људској историји. Сматрам да нема никаквог оправдања да себе упоређујете са њом. Чак и кад је у питању власт и однос према њој, вас две се у потпуности разликујете.

Једна душа два тела

ДОК сам ја говорио о Чијанг Чинг, супрузи Мао Цедунга и њеној судбини, Јованка ме је пажљиво слушала. Кад сам рекао да се њих две битно разликују, Јованкино расположење се почело поправљати. На њеним уснама појавио се осмех.

- Рекли сте, друже докторе, да ја немам битне сличности са Чијанг Чинг, што је тачно када се односи на зла дела која је она учинила у Кини. Међутим, када је у питању политика и државнички послови, ја нисам само супруга председника републике, већ његов најзначајнији сарадник. Ја нисам само извршилац и преносилац његових мисли и идеја, већ, као формирана политичка личност, и његов најзначајнији сарадник у креирању политике и државничких активности. Као таква сигурно да заслужујем одговарајући респект.

Затим је наставила:

- Вероватно знате да је Тито 1962. године, на пленуму Извршног комитета ЦК СКЈ,

остао у мањини због чега је најавио подношење своје оставке. Ја сам била та која то није дозволила. Ранковић и Гошњак такође су били против Титове оставке, али њихова подршка била је млака. Ја не кријем да сам била против Титове одлуке да Ранковића постави за потпредседника Републике. Не кријем ни то да сам била за Ранковићеву смену, и да сам у томе можда одиграла и главну улогу. И на то сам поносна, јер је Ранковић са својим пуленима желео да смени Тита и да у Југославији заведе диктатуру.

Пошто ја нисам коментарисао ове њене речи, она ме је упитала:

- Да ли, друже докторе, знате ко је рашчистио са хрватским национализмом и српским либералима?
- То зна и неписмен сељак, а ви питате да ли ја знам - рекао сам помало увређено.
- Знам зашто вас питам, и молим да ми директно одговорите.
- Друг Тито, другарице Јованка - одговорио сам.
- Знала сам да ћете то одговорити и зато сам вам поставила директно питање.

Морам вас разочарати и рећи да сте у заблуди. То није урадио Јосип Броз, него Јованка Броз.

- Верујем да сте му ви у томе помагали - рекао сам.

Љутито ме је прекинула:

- Не помагала, већ одиграла главну улогу!
- Да ли ви знате ко је творац несврстане политике?
- Ви мени постављате тако чудна питања, као да сам ја мали Ђокица.

ВЛАСТ, САМО ВЛАСТ

- ДАЛЕКО од тога да вас потцењујем, докторе. Ја вас уважавам и знам да желите да знате истину. А што ви не знате праву истину, као ни други Југословени, то је дело политичких полтрона који све заслуге желе да припишу Јосипу Брозу, а не идејном

творцу који се зове Јованка Броз. Јованка је ту политику осмислила, а Тито је ту само реализатор.

- Ако је то тако, а верујем да је тако када ви то категорички тврдите, ја вам искрено честитам. У свету није редак случај да су супруге инспирисале велике људе за велика дела.

- Ви или нећете или не можете да схватите оно што ја вама говорим. Нисам ја њега инспирисала, него је он инспирисао мене. Знате, ми смо једно време били два тела једна душа, док се нису умешали други. Наши идеали били су узајамна љубав и оданост. И док други, као Чаушеску, своје супруге фаворизују, Тито моју политичку и државничку личност спутава. Не видим разлоге због којих ја не бих могла да заузем неку значајну функцију у партијском апарату или државним органима. Мислим да нико не може наставити Титову политику боље од мене, пошто смо ту политику заједно осмишљавали и спроводили.

- Кад смо говорили о случају Чијанг Чинг, ја сам вам рекао да је за вас, другарице Јованка, после Титове смрти важно да останете на неком положају. Сада је време да се оствари не било какав положај, већ добар, сигуран и дугорочан. Некада смо вам Тито и ја предлагали да budete председник Црвеног крста Југославије, али ви сте то одбили.

Недозволивши ми да завршим мисао, она ме је прекинула речима:

- С вама се у свему слажем, али функције које ми предлагете не могу да прихватим. Ја сам, друже докторе, политичар и мени треба политичка функција. Да бих до значајне политичке функције дошла, најзначајнији корак који треба да направим је избор за члана ЦК СКЈ. Ускоро ће ХИ конгрес и то је последња прилика коју не смем да пропустим. Ви у томе можете много да ми помогнете. Ако изузмемо Доланца, о коме не желим да говорим, ви познајете велики број југословенских руководилаца од којих су многи ваши пацијенти и пријатељи. Ја сам запазила да је ваш однос са неким од њих врло срдчан, са Минићем, Дугоњићем, Поздерцем, Милатовићем, Жарковићем, Дороњским... Ви треба да им укажете на моје државничке и политичке заслуге и да их замолите да ме они предложе за члана ЦК. Можете им слободно рећи да је Тито сагласан са тим, али је њему незгодно да он буде тај који ће бити иницијатор.

- Другарице Јованка, на мене сигурно можете рачунати ако Тито буде на вашој страни. Више сам него сигуран да вас наведени другови неће изневерити. Само што сам изговорио последњу реч, на вратима салона појавио се Тито. Уморно је сео у фотељу, рекавши да је све до сада радио у кабинету и да би му добро пријало једно пиће. Ја сам изашао и позвао ордонанса који је добро знао шта Тито најрадније пије. Ордонанс је донео флашу "чивас регала" и три чаше. Тито је себи насуо жељену количину и рекао:

- Вас двоје сипајте колико желите.

У НЕОБРАНОМ ГРОЖЉУ

ОБРАЋАЈУЋИ се прво Јованки, па мени, упитао је:

- А о чему сте вас двоје тако дуго разговарали?

Јованка је ћутала, а ја сам одговорио да ми је другарица Јованка причала о проблемима несврставања.

- Да - рекао је Тито. - И ја сам вечерас радио на томе. Много проблема има. Многи још не могу да увиде значај несврстане политике. То не могу да схвате ни неки наши руководиоци. Јованка је несврставање, односно политику несврставања, брзо схватила и она ми је у том погледу од велике помоћи.

Ја сам очекивао да ће Јованка пред Титом рећи оно што је преда мном казала, да је несврстана политика њена идеја. Да бих је подсетио на то и испровоцирао да то понови, рекао сам да другарица Јованка толико добро познаје проблематику несврстаности као да је она идејни творац несврставања. Јованка је ћутала.

Тито је поновио да је Јованки захвалан што је брзо схватила његове идеје и што му је предано помагала у њиховој разради.

За мене, отпочетка, није било дилеме ко је идејни творац несврставања, а ко сарадник. Међутим, Тито ми је много помогао демантујући Јованкину причу.

После попијеног вискија, Тито је устао и рекао:

- Ја идем да спавам, а вама ако се не спава и даље разговарајте.

И ми смо пошли заједно с њим. Да бих испунио обећање дато Јованки, сутрадан, после јутарње терапије, Титу сам отворено рекао:

- Другарица Јованка би желела да на ХИ конгресу буде изабрана за члана ЦК СКЈ. Замолила ме је да обезбедим другове који ће је предложити.

- Вероватно ћете наведеним друговима рећи да је Тито сагласан с тим - казао је Тито.

- Сигурно, друже председниче, јер ме је другарица Јованка у то уверила.

Тито ме је погледао нимало пријатељски. После краћег размишљања, рекао је:

- Откуда се ви, друже докторе, бавите кадровском политиком у Савезу комуниста Југославије?

Нисам знао шта да му одговорим, јер ме је својим речима довео у врло непријатну ситуацију. Да бих ствар истерао до краја упитао сам:

- Да ли то значи "не", друже председниче?

Ништа није одговорио. Устао је и изашао. Све ми је било јасно. Жао ми је било што нисам успео да Јованки испуним дато обећање. После овог разговора Јованка је неко време била љута и на Тита и на мене, мада за љутњу на мене није имала разлога.

Никад из разговора са Јованком нисам пренео ништа што би могло да повреди Тита, иако је она имала обичај да каже многе ружне речи кад се наљути на њега.

Исто тако, никада Јованки нисам пренео ништа када би Тито нешто ружно рекао о њој. До краја сам се држао принципа да њихове односе ничим не погоршам, ако већ нисам успео да се одупрем да у њих не будем умешан.

Јованка није подносила многе југословенске руководиоце и о њима је често ружно говорила. Некада их је нападала иако нису били криви. Разлог због чега је мрзела Доланца био је тај што је он одбио да је предложи за члана ЦК СКЈ. Вероватно би он то и учинио да се Тито с тим сложио. Али Тито је мудро сву кривицу пребацио на Доланца. Вероватно је исто поступио и у мом случају, јер у то време није било другог разлога за Јованкину мржњу према мени.

Стражарно у Београд

УОЧИ Дестог конгреса СКЈ, 1972. године, Тито је био донео одлуку да се не

кандидује за председника Савеза комуниста Југославије. Мада су га многи његови најближи сарадници од тога одвраћали, а највише супруга Јованка, он је при тој одлуци остао све до пред сам почетак Конгреса.

Када се Тито, ипак, кандидовао, сви су гласали за њега. Резултат гласања пропраћен је овацијама. Кад се аплауз мало стишао, салом се изненада разлегао лелек, а долазио је из предњег дела сале где је седела Титова супруга. Јованкин гласни плач делегати су схватили као израз њене велике радости због Титовог поновног избора и разрешења велике недоумице да ли ће остати на челу партије. Управо зато су овај Јованкин гест пропратили аплаузом. Да то нису биле сузе радоснице, него сасвим нешто друго, показало је оно што се затим догађало у конгресној дворани, на коктелу.

Долазећи на коктел, још уплаканих очију, Јованка је осула жестоку паљбу на поједине чланове ЦК, посебно на Рату Дугоњића, Владимира Бакарића и Станета Доланца. Називала их је лажљивцима, преварантима и неморалним људима. Они су без речи примали Јованкине увреде, гледајући испред себе и настојећи да се што пре од Јованке удаље. Остали присутни, не знајући о чему се ради, били су

затечени Јованкиним понашањем.

Тито, окренут леђима према месту догађања, правио се да ништа не чује. И он је гледао да се што даље одмакне од огорчене супруге.

Јованка је била разочарана и љута што није била кандидована за члана ЦК СКЈ од људи који су јој то обећали. Била је сигурна да би била изабрана да је предложена.

НА ВЕЛИКОЈ МУЦИ

О ТОМ догађају опширно сам разговарао са Ратом Дугоњићем. По његовим речима, Јованка му се тим поводом лично обратила на једном пријему неколико месеци пре Конгреса:

- Друже Рато, мислим да ћете се сложити да сам ја својим радом и помагањем Титу у решавању врло значајних државних и политичких проблема заслужила да будем члан ЦК СКЈ.

Дугоњић је рекао Јованки да је затечен њеним предлогом, да је свестан да је она од велике помоћи Титу у његовом раду, да то не сме проћи незапажено и да јој за то треба одати признање. Казао је да ће се консултовати са неким друговима и са Титом. На ове његове речи Јованка је љутито одговорила:

- Ја од вас тражим личну подршку, а не подршку ваших другова! Нисам ја наивна, друже Рато, да не знам да уколико ви прихватите моју кандидатуру, и сви остали другови ће је прихватити.

- Јованка је била у праву - рекао ми је Рато. - То је био само мој покушај да добијем у времену. Мој коначни одговор зависио је од Титовог мишљења. Кад ми се указала прва прилика, поставио сам му директно питање: "Друже Тито, да ли се слажеш да покренемо иницијативу да се другарица Јованка кандидује за члана Централног комитета СКЈ?".

После дужег размишљања, Тито му је одговорио:

- Ја сигурно нећу и не желим да на тебе и другове вршим притисак у том смислу. На вама је да размотрите Јованкину кандидатуру, као што разматрате кандидатуру сваког другог члана. Ти си, Рато, стари комуниста и руководилац. Теби у том погледу немам шта да сугеришем.

На основу ових Титових речи Рато је закључио да је Тито упознат са Јованкиним намерама, да јој он у томе не противречи, али да тиме није много одушевљен. Због тога Рато Јованку није предложио за кандидата.

Поводом овог случаја разговарао сам са Станетом Доланцом. Рекао сам му:

- Ти и Јованка сте велики политички ривали и није чудо што је ниси предложио за члана ЦК СКЈ. Она ти то неће никада опростити.

- Какви ривали? - упитао је Доланц.

- Ривали и главни претенденти за Титово наслеђе - рекао сам.

- Има их доста пре мене - рекао је Доланц смешећи се. - Ја сам са Кардељем разговарао да ли да Јованку предложим за члана ЦК. Он је био против тога. Мислим да је и Бакарић сугерисао да се то не чини.

Због неиспуњене жеље да постане члан ЦК, а потом и члан Извршног бироа ЦК СКЈ Јованка је била јако разочарана. Она је знала да је то једини пут у борби да наследи Тита. Пуна срџбе, своје огорчење преносила на особље резиденције, које је малтретирала и злостављала. Ни Тито није био поштеђен њеног осорног понашања. Она му је пребацивала због тога што ју је изневерио. Да је он био искрено за њен избор и да је то од другова захтевао, сигурно да они не би смели да га изиграју. Због таквог Јованкиног понашања Тито је одлучио да промени средину и да без супруге оде на лечење у Игало. После неколико дана Јованка му се у Игалу придружила.

ЗВЕЗДА У ЗЕНИТУ

ПОСЛЕ ликвидације Ранковића (1966) и обрачуна са хрватским маспоком (1971) и српским либералима (1973), у чему је Јованка активно учествовала, њена звезда била је у зениту. Почев од Тита, сви су је уважавали и поштовали. Партијски и државни руководиоци били су срећни када би се нашли у њеном друштву. Она је тога била свесна због чега се тријумфално понашала. Тражила је да се њена реч слуша, а њено мишљење цени и уважава. Њене одлуке и наређења морали су да се беспоговорно извршавају. Више није налазила за потребно ни са Титом да се консултује. Она се мешала у све, па и у Титово лечење. Често се није слагала ни са мишљењем лекарског конзилијума.

Јованкино понашање нарочито је било агресивно за време Титовог боравка у Игалу 1973. године. Титу је посебно сметао њен однос према његовој физикалној терапији, посебно масажама тела. Захтевала је да се време трајања масажа строго ограничи и да један лекар обавезно присуствује терапији. Али то Тито није дозвољавао.

Но, и поред тога што се противио оваквом понашању супруге, Тито је био немоћан да било шта учини. Особље је углавном извршавало Јованкина наређења. Кардељ и Бакарић, са којима је Тито одржавао телефонску везу и којима се жалио на Јованкине поступке, мудро су ћутали. Створена је била врло мучна атмосфера. Титу је било чудно и необјашњиво овакво Јованкино понашање. Сматрао је да она без подршке одређених кругова у земљи и иностранству не би смела ни могла да се тако понаша.

Начелнику безбедности генералу Мишковићу Тито је наредио да Јованку у стопу прати. Мишковић је по наређењу стриктно поступио. Уходећи Јованку, он је утврдио да она има честе разговоре са Загребом. Њени саговорници су били Бакарић, Крлежа и Стево Крајачић. Јованкини разговори са Крајачићем трајали су и по неколико часова дневно. Садржај разговора Јованке са Крајачићем Мишковић није Титу тачно преносио пошто је и сам био Крајачићев пулен.

Ревносно контролишући Јованкине посетиоце, он је утврдио да јој у посету долазе неки активни и пензионисани генерали, као и неки политичари. С њима је, такође, водила дуге разговоре. О чему су разговарали Мишковић није могао да сазна пошто је Јованка ангажовала ордонанса да чува стражу испред њених врата и не дозвољава никоме да је у разговорима прекида.

За време Титовог боравка у Београду Мишковић је неколико пута ухватио Јованку како, скривена иза плишане завесе, на одшкринутим вратима између библиотеке и кабинета, прислушкује Титове разговоре. Сазнавши то Тито је често устајао и затварао та врата. И поред свих настојања Мишковић није могао да да Титу одговор: ко стоји иза Јованке.

Тита је нарочито плашила спрега између Јованке и Стеве Крајачића коју он није могао да прекине. Тито је знао да Крајачић ради за НКВД као и за неке друге обавештајне службе (Немачку, Енглеску). Преко Стеве Крајачића и Јованка је, вероватно, била агент НКВД.

Титу ништа друго није преостало већ да заигра на последњу карту и да - иако нерадо - затражи помоћ другова у решавању својих брачних проблема и на тај начин дође до одговора на питање - ко стоји иза Јованке и у којој мери је угрожена његова власт. Зато је у Игало позвао Петра Стамболића и Станета Доланца.

Тито их је дочекао потиштен и резигниран. Рекао је:

- Другови, помагајте! Мени не само да је онемогућен нормалан рад, него и нормалан живот. Јованка је завела терор. Она то не би могла да ради да иза ње не стоји нека непозната сила. Уколико ми не помогнете да заједно савладамо Јованкин терор, ја морам поднети оставку на све функције.

Другови су се показали врло ревносни у спасавању Тита.

Не знајући шта се догађа, пошто јој Тито о томе ништа није рекао, Јованка је била изненађена грубим наступом Стамболића и Доланца. Она је готово стражано била спроведена у Београд. Неколико дана после ње у Београд је дошао и Тито. Он је затражио да се у решавање Јованкиног питања активно укључи Председништво државе и Председништво Партије. Затражио је, такође, да о Јованкином понашању изјашњење дају начелник кабинета, лекари и друго особље.

Мајстор за окретне игре

ТИТО је због власти био спреман све да учини и ничега се, кад је власт у питању, није либио. Да би решио своје брачне проблеме, који нису били само брачни него и проблеми власти и владања, ангажовао је велики број људи, од собарица до потпредседника Председништва државе Рате Дугоњића.

Од државних и партијских личности образована је комисија са Дугоњићем на челу. Њен задатак је био да испита понашање Јованке и њене евентуалне везе са спољним и унутрашњим чиниоцима, односно да ли она кује заверу против Тита, партије и државе. Комисија је требало да разреши Титову опсесију - да ли неко стоји иза Јованке, и ако стоји, да се каже његово име и презиме.

Јованку је требало добро оцрнити, да би "невинашце Тито" испао што већа жртва тог "женског монструма". С том намером Тито је разговарао са службеницима свог кабинета, запосленим у резиденцији и својим лекарима. Тражио од њих да дају изјаве о Јованкином понашању које ће, затим бити изнете на седници највиших државних и партијских органа. Тито је посебно инсистирао на мишљењу лекара. А према њиховом налазу, Јованка је била параноик, чије се стање сваким даном погоршава и као таква представља опасност за Тита и околину.

Јованка је одбила да разговара с члановима комисије. Пристала је да разговара само са Дугоњићем. Све оптужбе изнете на њен рачун, она је категорички одбила. Позивала се на право и обавезу супруге да брине о својој кући и своме мужу. Ту њену обавезу, рекла је, други погрешно схватају. Она, међутим, сматра да јој ту обавезу, док год је Титова супруга, нико не може ускратити.

Посебно је била огорчена на генерала Мишковића. За њега је рекла да је хрватски националиста и присталица Мике Трипала и Савке Дабчевић. Тврдила је да је Мишковић уходи и шпијунира на сваком кораку и да је у том циљу ангажовао сав персонал резиденције. Казала је да има документа помоћу којих ће доказати да Мишковић ради не само против ње, него и против Тита.

Није боље прошао ни генерал Никола Љубичић. Јованка је изразила сумњу у њихову лојалност према њој и Титу. По њеним речима, Љубичић преко особља везаног за армију (ађутант, секретар, ордонанси) добија одређене податке не само о њој, него и о Титу.

ОПТУЖБЕ И КЛЕВЕТЕ

НЕКА врста шпијунирања Тита од Љубичића и армијских структура стварно је постојала. Тито је у току масаже са физиотерапеуткињама водио разговоре на разне теме. При том је често износио своје погледе у неким догађајима и појавама у друштву, као и мишљење о појединим личностима. Говорио је и о томе како мисли да реши неке актуелне политичке проблеме. Износио је и своје мишљење о функционисању појединих служби у оквиру резиденције.

После обављене масаже, ађутант би обавезно сачекао физитерапеуткињу и распитивао се о чему је с Титом разговарала. Добијене податке, уколико су били интересантни, одмах је преносио генералу Љубичићу. У томе је нарочито био вешт адмирал Виловић, који је раније био обавештајни официр. Он је преко масерки добијао не само одређене податке, него им је сугерисао и која питања да поставе Титу. За постављање адмирала Виловића за команданта Ратне морнарице, као и за именовање пуковника Костића за Титовог ађутанта, велике заслуге имају физиотерапеуткиње.

Рати Дугоњићу и Станету Доланцу Јованка је у Титовом присуству рекла:

- Сви ви, полтрони и полтрончићи, забринути сте за стање вашег председника, а никоме није стало да сазна какво је моје стање и како се ја осећам. Није ваш председник наивчина. О њему, а и о сваком од вас, ја имам довољно компримићујућег материјала. Када то будем објавила, овде или у иностранству, биће то политичка бомба, а народ ће видети ваше право лице. Видеће ко га је водио и ко га води.

- Немаш ти никакве папире - рекао је Тито. - Да имаш, ти би их већ објавила.

- Имам, Тито, имам! - одговорила је Јованка. - Овако нешто ја сам очекивала.

- Ако их имаш, онда их дај, онда их покажи! - рекао је Тито. - Дај их само мени, ако ти је незгодно због других.

- Зашто баш теби да их дам? - упитала је Јованка.

- Зато што сам ти супруг - рекао је Тито.

- Осим што си ми супруг, ти мени ништа значајно у животу ниси учинио, што би представљало посебно твоју жртву.

- А Четврти пленум, Јованка! - повишеним гласом, пуним љутње узвикнуо је Тито.

Те Титове речи деловале су као хладан туш. Сви присутни били су свесни шта оне значе. Посебно Јованка. Њој је било најтеже због чега је, као метак, излетела из просторије. Ово је била сцена из Гогољевих комедија. Игром случаја и иронијом живота, Ранковић се поново умешао у животе Јованке и Тита.

- Да је испитивање потрајало само још један дан, ја бих морао потражити лекарску помоћ - рекао ми је Дугоњић. - За време разговора Јованка се чудно понашала. Час је плакала, час се смејала, час је упала у стање еуфорије, јарости и хистерије. Ни на једно питање нисам добио конкретан одговор. Најчешће је некога нападала, оптуживала, клела. По њеном казивању, испадало је да су у Титовој и њеној околини радили искључиво лоши људи и шпијуни. У току разговора са Титом, она

га је ословљавала са "друже Тито". Титу сам отворено рекао да имам утисак да Јованка жели власт, на шта ми је он одговорио: "Ја не бих имао ништа против кад би она била за њу способна. Али, није способна".

Генерал Никола Љубицић и Тито

ОДМАЗДА ЗА ОДАНОСТ

КАДА сам с Доланцом разговарао о том догађају, он ми је испричао и овај инсерт из Титове и Јованкине препирке:

- Шта си ти мени, Тито? Шта си ти мени у животу уопште учинио? - рекла је Јованка.

- Ја сам твој супруг, другарице Јованка, и секретар Комунистичке партије Југославије.

- Ето, видиш, ни сам не знаш шта си, друже Тито - иронично је рекла Јованка, алудирајући на то да је Тито тада био председник СКЈ. Затим је додала: - Друже Тито, учини нешто за мене. Убиј Мишковића и закопај га три метра испод земље!

Комисија је поднела извештај у коме је показала велико разумевање за "Титове патње". Јованка је приказана у најгорем светлу. Дивећи се Титу како уопште може да живи са таквом женом, већина учесника у расправи је на индиректан начин заговарала да би развод брака, ма како неугодан и тежак, ипак био најбоље решење. Неки су предлагали Јованкину изолацију. Сви су се, међутим, сложили, да службе у Кабинету и резиденцији добро не функционишу и да се мора нешто радикално предузети како би се стање поправило.

Оно што није могло бити доказано - то је била Јованкина веза са "неким друговима у земљи и неким круговима у иностранству". А тај податак за Тита је био једино важан. Због њега је велики манипулатор све ово смислио и режирао.

После завршене седнице, Тито је са Јованком сео у кола и као да се ништа није дешавало, одвезли су се у резиденцију. Следећих дана, сви они који су нешто негативно рекли о Јованки, били су на тапету. То се, пре свега, односило на

запослене у Кабинету председника Републике, на лекаре, шефа Кабинета Шокорца и генерала Мишковића.

Посебно заслужује да се истакне Титова манипулација лекарском екипом (четири лична лекара). Пре обелодањивања њиховог извештаја на седници два председништва, Тито је детаљно био упознат са његовим садржајем и у потпуности одобрио сваку написану реч. Једну копију извештаја задржао је за себе. Похвалио је лекаре за њихову непристрасност, доследност, стручно и морално извршавање обавеза. Комисији је изјавио да нема никаквих примедби на рад лекарске екипе.

После остварења свога циља и помирења са Јованком, позвао је своје лекаре и рекао:

- Ви сте се недозвољено мешали у мој брак. Моју супругу у извештају сте грубо увредили и оклеветали. Назвали сте је параноиком. Таквим својим мишљењем увредили сте и мене јер испада да ја живим са лудом женом. Један од вас ми је, како тврди Јованка, у разговору са њом, псовао и мајку. Рекао је да ћу кад-тад одговарати за Голи оток. После свега јасно је да вас ја не могу задржати као личне лекаре. Ви ћете се вратити у ваше матичне куће. Уместо вас доћи ће нова екипа лекара. Ја лично против вас нећу предузимати никакве санкције, а покушаћу да наговорим Јованку да вам и она опрости.

Ускоро, после одласка лекара, Тито је из службе отпустио и генерала Мишковића. Генералу Љубичићу је рекао: "Мишковић мора у пензију. Мени га је жао, он је добар човек, али другог решења немамо. Он је све време уходио и шпијунирао Јованку. Чак је и од возача тражио да извештава где возе и са ким се састаје. Јованка га органски не подноси, забранила му је да улази у кућу."

Тито је све тачно рекао генералу Љубичићу, само није казао по чијем је наређењу генерал Мишковић све то радио.

Пудлица Бил лечи депресију

НА свим јавним манифестацијама у току "Пути мира", који је трајао око месец дана, а обухватао Совјетски Савез, Северну Кореју и Кину, Даријана Грбић,

масерка, увек је била у Титовој непосредној близини. Није се од њега одвајала приликом полагања венаца, обиласка знаменитости, посета установама и предузећима. Због своје лепоте, сензибилности и шарма није могла да остане незапажена.

Сви су се питали ко је она и кога представља. У томе су, наравно, предњачили новинари. Помно су пратили сваки њен корак настојећи да је идентификују. Због велике физичке сличности неки су мислили да је реч о Гертруди Мунитић, оперској певачици из Сплита, која је више пута виђена на Брионима. За Гертруду се говорило да је "Титова љубавница" што она никад није хтела да демантује. Као уметници и пословној жени тај трач могао је само да користи.

Дара Јанковић, позната загребачка новинарка, после повратка из Кине посетила је Јованку Броз и Мирослава Крлежу и обавестила их о свему што се дешавало на овом путовању. По њеним речима, сви чланови делегације и новинари недвосмислено су закључили да Тито има младу љубавницу по имену Даријана Грбић. Интересантна је тим поводом била Крлежина опаска. Дара каже да је он вест прихватио без изненађења. Хладнокрвно је рекао: "Бојим се само да то није велико оптерећење у Титовим годинама. Иначе, то је лепа ствар."

Занимљиво је напоменути да је Јованка, када се удала за Тита била од њега млађа 32 године, а да је Даријана, кад је постала Титова љубавница, од Јованке била душло млађа. Тито је имао супругу млађу од њега 32 и љубавницу млађу 60 година.

Да између Тита и масерке Даријане постоји снажна емотивна веза био сам сигуран после догађаја у Колумбу 1976. године када је Тито, штитећи Даријану, ошамарио супругу Јованку. Покушао сам тада и Јованку и себе да убедим да је у питању само симпатија која не може прећи у праву љубав у којој партнери себе "неизмерно дају и узимају". Све док њихова љубав не добије те карактеристике, сматрао сам, она ће остати у "просторији за масажу" и неће утицати на околину.

МАСЕРКА ПОКАЗУЈЕ ЗУБЕ

АЛИ, догађаји су ме брзо демантовали. Љубав између младе масерке и времешног шефа државе ипак је изашла из "просторије за масажу" и показала своје право лице. Даријана је све отвореније и агресивније настојала да себе афирмише као Титову љубавницу. Чинила је то преко привилегија, овлашћења и поступака које јој је Тито омогућавао и толерисао као и кроз поседовање моћи коју је преко њега имала, односно узимала. Мада Титу јавна афирмација Даријане као његове љубавнице није одговарала, он се томе није озбиљно супротстављао. У појединим тренуцима чинило ми се да му годи да се људи диве његовој виталности и мужевности у позним годинама.

Као што је некада тражио поштовање према својој супрузи Јованки, Тито је сада то исто тражио у односу на Даријану. Настојао сам да се у њихове односе не мешам, правећи се да ништа не видим и ништа не чујем. Нека дешавања и догађаји

натерали су ме, међутим, да променим тај став и да се супротставим оним Даријаниним поступцима и захтевима који су озбиљно нарушавали Титов ауторитет као шефа државе, а погађали и моју личност.

Један од таквих догађаја збио се на "Путу мира". Он ме је потпуно уверио да Даријана Грбић има статус Титове љубавнице. Тито је из Москве отишао на седмодневни одмор у летовалиште које се налази на самом Бајкалском језеру. Смештај и остали услови за одмор и рекреацију били су у овом драгуљу природе изванредни. Бајкал је највеће слатководно језеро на свету чија дубина на појединим местима прелази 1.200 метара.

Другог дана боравка на Бајкалу Доланц и адмирал Виловић су ме забринуто упитали какво је здравствено стање председника. Рекао сам да је одлично и да се чудим зашто ми постављају то питање када и сами виде његово добро расположење. Казали су ми да су од масерке Даријане сазнали да је председник запао у депресивно стање. Тешко му је што његова пудлица Бил није поред њега и да би можда било добро да се Бил одмах доведе на Бајкал.

Доланц и Виловић сматрали су да би било добро да се ово питање хитно размотри на састанку делегације. Рекао сам да тај њихов поступак није у реду и да здравствено стање председника не спада у њихову надлежност. На крају, предложио сам да прво разговарамо са председником, па тек када чујемо његово мишљење о ургентном допремању пудлице, одлучимо о даљем поступку.

Адмирал Виловић, титов ађутант, на то је рекао:

- Разговор с председником о томе не би био умесан, пошто је он то само Даријани поверио. За нас би Даријанине речи требало да буду довољна и поуздана информација о Титовом расположењу и његовим жељама. То је Титова жеља а не захтев, а ствар је делегације како ће она то схватити и по томе поступити.

Јасно ми је било да ту нису чиста посла. Поново сам рекао да сам против таквог састанка, али ако је одлучено да се о томе расправља, ја ћу изнети своје мишљење. Састанку су присуствовали чланови делегације Стане Доланц, Милош Минић и Вељко Милатовић, а од стране Титовог личног и медицинског обезбеђења адмирал Виловић, доктор Гојко Ајдуковић, физиотерапеуткиња Даријана и ја.

ТИТОВА ХЛАДНА ЗАХВАЛНОСТ

ИСКАЗУЈУЋИ велику бригу за Титово здравље, Даријана је узбуђено, плачним гласом, испричала све оно што су ми Доланц и Виловић рекли, с тим што је она већ била израчунала за које време авион са Билом може долетети на Бајкал. Предложила је да пудлицу доведе њена сестра Радојка.

После Даријаниног предлога, сви су ћутали. Тишину је прекинуо Виловић. Он је, као и масерка, испољио велику забринутост за Титово психичко стање, поготово

кад се то дешава на овако великом и значајном путу. Доланц, као и увек када је реч о Титу, био је велики душебрижник. Сав зајапурен у лицу рекао је:

- Зар треба толико конферисати када је Тито у питању? Морамо наредити пилотима да пале моторе и да Бил са Радојком за два дана буде овде!

- Већ дуго сам Титов лекар и мислим да га добро познајем. И баш зато, другови, могу да се закунем да он то није могао ни помислити, а камоли рећи. Тито добро пази на сваки свој поступак. Јако му је стало шта други мисле о његовом понашању, поготово када се налази у страном земљи. Једна његова оваква одлука не само да би имала негативан одјек у нашој земљи, него би о њој брујала и цела светска штампа. Већ на ударним страницама видим наслов: "Председник СФРЈ упутио авион који треба да прелети 20.000 километара да би довезао пудлицу за коју је емотивно везан". То је много и за Риплија. Зато подвлачим да друг председник тако нешто не само да никад не би пожелело него ни одобрио.

Затим сам се обратио Даријани:

- Како вас није срамота да се играте ауторитетом председника државе и да у његово име предлагате такве бесмислице! На крају, ви осим масаже не само да немате никаквих других задужења, него немате ни дозволу да се у било шта друго мешате. Да ли је председник депресиван - ствар је лекара да то утврде. Колико сам ја могао да запазим, а сматрам да нисам лош психолог, председник не само да није депресиван него је врло расположен.

После ових мојих речи сви су занемели. Даријана је плачући истрчала из просторије. Доланц ми се обратио речима:

- Молим вас, ово мишљење које сте нама рекли, реците и другу председнику.

- Сигурно да ћу рећи, јер да тако не мислим не бих га ни вама казао.

Сутрадан за време јутарње терапије, Тито ми је рекао:

- Хвала вам, друже докторе, што сте спречили да се у моје име такве глупости предлажу и раде. Морал, савест и функција коју заузимам у држави као и углед у свету не би ми дозволили тако нешто. Још једанпут вам хвала.

Своју захвалност саопштио је сасвим званично и хладно.

Но, његова захвалност није била толико битна колико је било важно да сам спречио један бесмислени акт. Питао сам се да ли је Даријана без Титовог знања ипак смела да уради тако нешто. И дошао до закључка да није. Она је сигурно од Тита изнудила признање да му је тешко због тога што с њим није његова омиљена пудлица Бил. Све остало био је Даријанин покушај да то искористи за своје циљеве, међу којима је најважнији био долазак њене сестре Радојке на Бајкал.

На крају разговора Тито ми је рекао.

- Посетите Даријану данас. Она је сада у депресији. Ви сте је с правом критиковали, али сте у томе били прилично оштри. Убудуће, молим вас будите блажи и тактичнији. Она је врло осетљива девојка. Друговима реците, а и ја ћу им казати, да је у питању неспоразум и да ме Даријана није добро разумела.

Велики захтеви мале Јоле

ДА поступак масерке Даријане Грбић, кад је тражила да због Титове депресије хитно на Бајкал авионом буде допремљена његова пудлица Бил, није била само жеља да доведе сестру Радојку већ и осећај моћи да у име Тита иступа, предлаже, доноси одлуке, показује случај који се десио у Игалу, децембра 1978. године. Тог дана одржан је лекарски конзилијум који је разматрао здравствено стање председника и увођење у екипу анестезиолога, као и моју молбу да се вратим на ВМА почетком идуће године.

После вечере, у малом плавом салону, испред председникове спаваће собе, седели

смо Даријана и ја. Њу сам мало у шали а више у збиљи звао мала Јоле (мала Јованка), јер се у последње време тако и понашала.

- Морам вам рећи да је Тито на вас мало љут - казала је Даријана. - Чуо је од некога да се арогантно понашате према целом особљу укључујући адмирала, секретаре, па и мене и Радојку. Не знам од кога је то могао да чује.

- Па од вас или Радојке - рекао сам. - Мислим, међутим, пре од вас него од Радојке, јер је она коректна особа. Ви сте почели да се чудно понашате. Покушавате да опонашате у неким стварима другарицу Јованку. Мени је и једне другарице Јованке доста. Две су ми превише.

- Не знам да ли сам вас добро чула - рекла је Даријана изненађено. - Да ли ви то о мени, докторе, озбиљно говорите или се шалите?

- Најозбиљније - рекао сам. - Ја вам морам рећи истину, а истина је да се ви морате спустити на земљу. Немојте да вас завајају речи адмирала Виловића да ћете постати историјска личност. То су обичне бесмислице и лажи. Прошла су времена Мадам Помпадур, како вас он назива. Виловић жели само да од вас вештим триковима извуче што више информација до којих ви долазите у разговору с Титом. Ви јесте миљеница Титова, да не кажем љубавница, али сте анонимни и остаћете анонимни. Ваша улога љубавнице Титу не одговара. Он није Луј ЦВ, а ово није феудализам. Из овога што вам кажем јасно је да нема ни говора да ћете на овај начин постати историјска личност.

- Ја знам, друже докторе, да ви о мени немате лепо мишљење - рекла је Даријана. - Да ли ви мислите да сте увек у праву. Запитате ли се икад да ли сте у нечему погрешили. Бићу сасвим искрена и отворена. Ја Тита много волим. Волим га лудачки. Његово говно са слашћу бих појела. Он то зна. Он то осећа. Ја то пред њим не кријем. Могли сте да запазите да он према мени није равнодушан. Врло је пажљив, нежан, осећајан, искрен и непосредан. Све што га тишти и што му смета он мени отворено каже. Између нас нема тајне. Нико га тако добро не познаје као ја. Знам сваку његову бору, сваку његову длаку, сваки младеж и сваку брадавицу. Знам кад се осећа добро, чак и када вама не каже.

НИСАМ ЛУДА

ГЛЕДАО сам је изненађено. Био сам сигуран да је казала сушту истину. Рекао сам:

- Шта ово треба да значи, Даријана? Како треба да протумачим ову вашу искреност.

- Мислим да истину треба да знате. Иза овога следи један мој оправдан захтев. Пошто сте ви, поштено говорећи, до сада руководили радом лекарског конзилијума и избором његових чланова, а пошто ви ускоро вероватно одлазите, ја вас молим да мене предложите и изаберете за сталног члана Титовог конзилијума. Ја сам о томе

разговарала са другом Титом. Он се није противио. Рекао је: "Види то са доктором Матуновићем. Он то може учинити ако хоће."

Чувши ове Даријанине речи помислио сам шта се дешава са овом девојком. То више није била мала Јоле. Она жели, а у много чему и успева, да буде велика Јованка.

- Даријана, молим вас, слушајте ме добро - рекао сам. - Ово што сте казали мени, то нека остане наша тајна. То немојте више никоме рећи, ни због вас, ни због председника.

Њено лице потпуно се изобличило. Рекла је:

- Друзе докторе, немојте да ми држите моралне придике и да ме учите како да се понашам и опходим према Титу! Да ли треба да вам још једном поновим да ја њега волим и да он воли мене. Он ће учинити све што будем тражила. Ја сам вам јасно рекла шта желим. Од вас тражим да ми одговорите да ли хоћете или нећете да то спроведете у дело.

- Даријана - рекао сам покушавајући да сузбијем љутњу која ме је обузимала. - Ваше понашање у последње време све више ме забрињава. Ви све више искачете из граница нормалног понашања. Ово што сте данас од мене тражили, то нормална особа ваших квалификација и знања не би никад ни помислила а камоли захтевала. Где сте и када чули да је једна масерка била члан интернистичког и кардиолошког конзилијума председника државе, макар му она била и љубавница. Ваше чланство у конзилијуму не само да је немогуће већ нема никакве сврхе, оправдања и логике.

- Молим вас, друже докторе, немојте да заборавите прави одговор. Ја вас јасно и отворено питам: да ли хоћете да ме предложите за члана Титовог лекарског конзилијума?

- После вашег тврдоглавог и некритичког инсистирања да будете члан председниковог лекарског конзилијума, морам вам искрено рећи да сам дужан да се озбиљно позабавим вашим психичким стањем. Моја дужност је да вас упутим на психијатријски преглед, јер ви са таквим мишљењем, идејама и понашањем нисте ни погодни ни способни да радите код председника.

Кад је то чула, крикнула је и пала у хистерични транс.

- Ја нисам луда! - почела је да виче. - Ви хоћете од мене да направите психичког болесника! Ви сте љубоморни што ја волим Тита и што Тито воли мене!

Док је ово говорила, врата су се отворила и у салон је ушао Тито.

- Шта се овде дешава? - упитао је забринут.

- Доктор каже да сам ја луда и да ме треба послати у лудницу! - рекла је Даријана.

Ја сам покушао нешто да кажем, али Тито није хтео да ме саслуша. Љутито ме је прострелио очима, узео Даријану за руку и увео је у собу.

СТАРАЧКА ЉУБАВ

ПОШТО Титу нисам дао вечерњу терапију чекао сам да се он поново појави. Размишљао сам о овом непријатном инциденту. Чудило ме је како је Даријана могла да дође на идеју да буде члан конзилијума кад је знала да је то немогуће због њене стручне спреме и њеног знања. Знала је, такође, да је на мој захтев другарица Јованка искључена из Титовог конзилијума, односно да нико осим лекара конзилијуму не може да присуствује.

Закључио сам да је била наговорена од неког а тај неко преко ње требало је да добије детаљне информације о закључцима конзилијума, јер је знао да лекари често ни самом пацијенту не кажу праву истину ако је она за њега непријатна. Био сам сигуран да је иста особа, која је тврдила да ће Даријана ући у историју као мадам Помпадур, била иницијатор њеног захтева да постане члан конзилијума као и њеног захтева Титу да јој то одобри.

Неколико година касније, Даријана је преко Тита помогла ађутанту Виловићу да постане адмирал и командант Ратне морнарице, а пуковнику Костићу да постане Титов ађутант уместо Виловића.

Размишљајући о мадам Помпадур, нисам ни приметио да су се врата Титове собе отворила. Тек када сам чуо глас, ја сам угледао масерку Даријану. На њеним уснама лебдео је ироничан осмех. Рекла је:

- Неморате више да чекате, друже докторе. Ја ћу председнику дати лекове.

Њен наступ и речи упућене мени имали су много шире значење. Била је то сигурна потврда да је Даријана Титова љубавница. Изненадило ме је сазнање да је Тито у Даријану "лудо" заљубљен и да је у питању "старачка љубав удружена са старачком сујетом". Ту није било лека. То се могло и очекивати с обзиром на природу Титове личности и околности у којима су он и Даријана заједно проводили четири-пет часова дневно.

Љубав у старијим годинама није никакво биолошко и социолошко чудо. Она је ретка код обичних смртника. То је углавном привилегија владара, генија и врло богатих људи. Најпознатији "геронтолошки љубавници" у историји били су Соломон, Луј ЦИВ, Луј ЦВ, Гете, Чаплин, Перон, Пикасо, Мао Цедунг. Сви они имали су за љубавнице младе и лепе жене од којих су многе поседовале високу интелигенцију, сензибилност и шарм. У којој мери су оне волеле њих као мушкарце, а у којој мери њихову моћ, славу и богатство, то је посебно питање у сваком појединачном случају.

На списку великих љубавника света у позним годинама нашао се и Тито. Да ли му због тога треба завидети или га жалити? И једно и друго. Завидети му се може због очуване мушкости и храбрости да се поведе за емоцијама, а жалити га због проблема које је имао, јер љубав поред великог задовољства у његовим годинама може бити и велики терет. Она може чак да угрози здравље, поготову што Титова љубавница није била наивна овчица, него врло захтевна девојка, што је и показала.

Сутрадан ујутро, приликом давања терапије, покушао сам Титу да објасним природу спора између мене и масерке. Он је одмахнуо руком и рекао:

- Већ сам све чуо. Не морате ништа да ми објашњавате.

После ових његових речи ја више нисам инсистирао на објашњењу. Пре изласка из собе он је рекао:

- Друже докторе, поште желите, можете да се вратите на своје бивше радно место на ВМА.

Метла челичне Личанке

У НАДЛЕЖНОСТ Јованке Броз спадала је кадровска и персонална политика у односу на особље запослено у Кабинету председника Републике, Титовој резиденцији и његовим вилама. Од Јованке је зависило ко ће да ради у разним службама Титовог и њеног обезбеђења. Сувладарство Јованке у овим доменима било је обележено злоделима, терором, малтретирањем и прогањањем људи, при чему су неки њени поступци представљали јавни психолошко-морални линч појединаца.

Она је најтежим увредама и најпогрднијим квалификацијама из Кабинета председника Републике и Службе безбедности истерала и протерала Леа Матеса, Богдана Црнобрњу, Далибора Солдатића, Зденка Штамбука, Душана Сужњевића, Владу Сајтића, Владимира Поповића, Јожу Смолеа, Александра Шокорца, Мирка Милутиновића, Милана Жежеља, Милана Мишковића, Марка Рапу и друге. Многима од њих, у Титовом присуству, држала је лекције о раду, понашању и одговорности у служби. Говорила је да су нерадници, мрцине, неспособни, неписмени, непоуздани...

Сматрам да је тим људима посебно било тешко што су све то морали да прихватају ћутећи, без речи протеста и одбране људског достојанства. Иако су у јавности важили за значајне и уважене личности, они нису смели ни најбољим пријатељима да испричају да су из Титове службе избачени као обичне крпе - понижени и испљувани од његове супруге. Било их је срамота да кажу да их је Јованка вређала и понижавала пред Титом. Уживала је да у Титовом присуству држи ванкелу људима високог положаја и образовања и да се баш над њима иживљава.

Јованка је из службе отпустила више од хиљаду људи разних звања и професије, од секретара, лекара, економиста, саветника, службеника разних профила, до куварица, собарица и чистачица. Отпуштање особља често је имало карактер масовних чистки. Дешавало се да после такве "Јованкине метле" резиденција остане без најнужнијег особља: снабдевача храном, куварица, конобара, собарица и чистачица. Због таквих ситуација храна је често доношена из хотела "Метропол".

Разлози за отпуштање особља најчешће нису били оправдани већ измишљени и исконструисани. Да би отпустила неког ко јој је несимпатичан или за кога сматра

да је недовољно поштује, Јованка је била склона да се послужи интригама најниже врсте.

ЋУТИ И ТРПИ

О ЊЕНОЈ страховлади у јавности се дуго ништа није знало, а и данас се врло мало зна. Њено садистичко иживљавање над појединим људима прелазило је границе разума. Она је данима и месецима знала да малтретира појединце да би их на крају отпустила. Њена мржња према неким ишла је дотле да је тражила да им се одузму станови и да им се не дозволи друго запослење. Прогоњеним особама најчешће нису били познати разлози прогањања, или су разлози били тривијални. Тако је једна лепушкаста жена пала у Јованкину немилост само због тога што ју је Тито неколико пута "заводнички" погледао. Другу је узела на зуб јер је чула да јој Тито дели комплименте.

Велики број прогоњених људи били су са Јованком у другарским и пријатељским односима за време њеног шестогодишњег рада као Титове домаћице, хигијеничарке и секретарице. Многи од њих били су тада сведоци честог Титовог потцењивачког и арогантног односа према Јованки. Чули су његове погрдне речи изречене на Јованкин рачун. Видели су Јованку како такво Титово понашање понизно и стојички подноси, без речи одбране и оправдања. Запамтили су њене дубоке уздахе и сузе у очима. Многи су јој тада упућивали речи утехе и сажаљења.

Поставши Титова супруга, она је постала друга личност. Брзо је заборавила прошлост, а свој однос према дојучерашњим сарадницима, друговима и пријатељима из основа је изменила.

Као председникова супруга сматрала је да јој бивше друштво више не одговара и да није њен ниво. Заборавила је стару мудрост да нико не може постати владика у свом селу. Тражила је од особља да се према њој службено односи и да у том односу исказује максимално поштовање и уважавање. Чак је и Тито морао у том смислу да се особљу обрати захтевајући да Јованку, као његову супругу, више цене и да је не ословљавају Јованком, него другарицом Јованком. Међутим, како све то није много помогло, она је решила да целокупно особље промени и доведе друге људе који је познају само као супругу председника државе и Титову сувладарку.

Особље које је остало у резиденцији морало је да ћути о свему што се дешава. Људи су се претварали да ништа нису чули ни видели да сами не би доживели судбину прогнаних. Поред голооточких и ранковићевих ћуталица, у Титово и Јованкино време постојале су и дедињске ћуталице. Ћутање је одговарало Јованки, јер захваљујући ћутању о њеним поступцима нико, осим непосредних учесника, ништа није знао.

Посебан, а за мене потресан случај је Владе Поповића, генералног секретара председника Републике. Тај у рату високи политички функционер, који је 1941. године био секретар КП Хрватске, у послератној Југославији никада није заузимао

положај који му је по способностима и заслугама могао да припада. Увек сам се питао који су греси овог лепог и паметног Црногорца.

Поступак према њему може се објаснити једино психолошким феноменом "великог дуга" који је Тито имао према Влади Поповићу. Владо је 1941. године, пред Титом, поцепао депешу коју је добио од Коминтерне, а у којој се каже да је Тито разрешен дужности генералног секретара КПЈ и да ту одлуку Коминтерне треба одмах и неизоставно спровести. Поповић о томе никоме ништа није рекао. Захваљујући њему Тито је остао секретар КПЈ. Пошто одлука Коминтерне није извршена, у Београд је упућен Мустафа Голубић са налогом да убије Тита. Неко је о доласку Голубића обавестио Гестапо који је затим ухапсио Голубића и ликвидирао га.

БРУТАЛАН ОБРАЧУН

За феномен "велики дуг" карактеристично је да је дужник психолошки оптерећен и да се врло непријатно осећа, због чега мрзи свога добротвора, јер је "велики дуг" најчешће такве природе да се ретко може на адекватан начин вратити.

О томе како је Јованка поступила према Влади Поповићу сазнао сам од Мирка Милутиновића, шефа Титовог кабинета, коме је Поповић лично испричао своју муку. Пошто је Поповић постављен за генералног секретара председника Републике, Јованка га је примила одвојено од Тита. Том приликом је рекла:

- Друже Поповићу, од данас заборавите политику. Ви нисте овде дошли да водите политику већ да водите рачуна о потребама и пословима куће. Ваше је да се бринете о снабдевању, магацинима, радионицама и гаражама. Постарајте се да све уредно функционише!

Владо Поповић је лошим речима примљен, а још горим отпуштен. Јованка га је на растанку назвала нерадником и незналицом. Нисам сигуран да иза тога није стајао сам Тито, јер је он а не Јованка био велики Поповићев дужник.

Начин на који је отпуштен Влада Сајтић, представља посебну причу. Поред тога што је био заменик Владе Поповића, Сајтић је у Кабинету водио материјалне и кадровске послове. Једне ноћи око два часа Јованка је телефоном тражила да јој Сајтић хитно обезбеди девизе за лечење њених болесних пудлица у Швајцарској.

Позивајући се на професора Ветеринарског факултета Манојла Лапчевића, рекла је да се пудлицама у земљи не може пружити одговарајући третман. И додала да је она обезбедила авион и да се једино чека новац. Сајтић је одговорио да му је жао што не може да испуни њен захтев, јер у каси тренутно нема девиза. Она је потпуно празна. На ове Сајтићеве речи Јованка је љуито рекла:

- Запамтићете ви Јованку! - и залупила слушалицу.

Сутрадан је Сајтићу из Кабинета стигла порука да више не долази на посао. Све

Сајтићеве личне ствари из службених просторија после неколико часова достављене су његовој кући.

Једног дана у јуну 1976. године испред виле на Брионима био је паркиран кабриолет и сви смо чекали на излазак председника Тита и Јованке. Кад су они наишли пратња их је поздравила на уобичајени начин. Тито је пошао према задњим левим вратима кола, која му је отворио возач пуковник Марко Агбаба. Генерал Марко Рапо, Титов ађутант, покушао је да Јованки отвори задња десна врата, али га је она у томе спречила. Арогантно је рекла:

- Оставите та врата, генерале! Гади ми се само кад вас видим, а не још и да ми отворите врата. Како вас није срамота да се овде појављујете када вам је неколико пута поручено да не желим да вас видим. Где вам је генералска част? Да ли сте се икада погледали у огледалу? Да ли сте свесни како изгледате? Ви сте један дебели, масни, прљави генералчић са птичјим мозгом. Треба ли батинама да вас најуримо из службе, јер за вас речи ништа не значе. Последњи пут вам кажем - губите се и да вас моје очи више не виде!

Генерал Рапо је био пренеражен. Стајао је у ставу мирно, као укопан. Био је блед у лицу, а усне су му поплавеле. Безнадежним погледом гледао је према председнику и свом врховном команданту. Окренут леђима, Тито је час гледао у небо, а час на другу страну. Сви ми остали оборили смо очи ка земљи и само повремено бацали поглед на оно што се догађало пред нама. На крају, генерал Рапо је скупио толико храбрости да каже:

- Другарице Јованка, ја извршавам наређења врховног команданта, а од њега такву наредбу нисам добио.

- Ниси ти способан да извршаваш ничија наређења! - рекла је Јованка. Ушла је у кола и залупила врата. Тито је већ био у аутомобилу. Рапо је сео до возача и кренули су.

После ове епизоде генерал пуковник Марко Рапо никада се више није појавио у Титовој и Јованкиној близини. Био је смењен са дужности председничког ађутанта. Ускоро је отишао у пензију. Кратко време после пензионисања добио је тежак инфаркт срца а затим инфаркт мозга. Живот је завршио у дубокој коми. Последице дуготрајних и честих стресова обично су фаталне.

Ордонанси у ставу мирно

ПОСЕБНО лош однос Јованка је имала према ордонансима, који су били њени другови и пријатељи у време кад је она дошла да ради у резиденцији. Ти људи су јој помагали да савлада основна правила дворске етикеције, помагали јој у учењу и другим животним потребама.

Уместо поштовања и захвалности према њима, она их је посебно малтретирала и

понижавала. Кад би их неким поводом позивала, морали су трчећим кораком да долазе и стоје пред њом у ставу мирно. Понекад је знала да их у том положају држи и по пола часа. Када би неко од њих, због статичког замора, покушао мало да се опусти, опомињала га је оштрим тоном да наређења још нису исцрпљена и да се иста морају саслушати у ставу мирно.

Како се она над овим људима иживљавала и колико је у томе свему било садизма и мизантропије, најбоље показује пример ордонанса пуковника Косте Јеличића. Кад је Јеличић чуо да ће Тито обићи неке крајеве у Лици и да ће се око један час задржати у његовом родном селу, сматрао је да нема идеалније прилике да се пред својим земљацима покаже као Титов ордонанс и личност од угледа. Пошто у време предвиђено за тај пут није био у смени, тражио је од свога колеге да се замене, на шта је овај пристао.

Како се колона приближавала Јеличићевом селу, он је био све узбуђенији. У мислима је већ видео своје сељацима са погледима више упртим у њега него у Тита. Кад су дошли у Костино село, Тито и Јованка су изашли из кола. Сувладарка се обратила ордонансу речима:

- Друже Коста, ви останите са пудлицама и пазите на њих. Молим вас, настојте да се пудлице што више изјуре, јер им дуг пут смета.

Кад је Тито изашао из аутомобила и пошао према свечаној трибини, све очи су биле упрте у њега и Јованку, тако да пуковника Јеличића нико није ни приметио. За време одржавања церемоније, он је са пудлицама био скривен иза једног жбуна. Кад су се Тито и Јованка вратили до кола, Јеличић је морао да се појави са пудлицама. Једну по једну уносио је у аутомобил. Земљаци су га угледали и повикали:

- Ено нашег Косте! Носи кучиће! Далеко је догурао!

Јеличић је унео пудлице у Титова кола. Глава му се распадала. Мислио је да му је притисак преко триста. И опсовао је онако по лички:

- Јебо те ћаћа, луди Коста! После четири године ратовања, ти си доживео да Јованки шеташ и носиш пудлице!

ГРАДИТЕЉ КУЋЕ ЦВЕЋА

ЗА овакав Јованкин однос и понашање постоји неколико објашњења. Пре свега крива је неограничена власт коју је поседовала. За Јованкине поступке умногоме је крив и сам Тито. Он је тражио од особља не само да цене и поштују његову супругу, него и да њена наређења извршавају без поговора. На тај начин он је желео да Јованки прибави ауторитет који она није могла да има на основу својих способности и карактерних особина.

А многе њене карактерне особине биле су са негативним предзнаком - сујета, властољубље, одсуство неких важних моралних врлина (хуманост, пријатељство, истинољубивост и правичност). Тврдоглавост, инат и садизам код Јованке су били посебно истакнути.

Недостатак родитељске љубави и бриге (рано је остала без мајке), оскудно образовање у детињству и раној младости, а непотпуно у зрелом добу (вечерња гимназија) имали су великог утицаја на социјализацију њене личност и развој њених врлина. Стари Грци су с правом говорили да се човек не рађа добар, он се учи да буде добар.

Јованка је сматрала да има велики смисао за архитектуру, која јој је била хоби. Због тога је захтевала да се код планирања и изградње нових објеката обавезно консултује са њом. По њеним замислима, у Ужичкој 15 срушена је постојећа вила и на њеном месту подигнута резиденција. Оно на чему је Јованка посебно инсистирала код изградње резиденције било је да помоћне просторије (кухињски блок, магацин и канцеларије) буду строго одвојене од куће. Она је то решила на тај начин што је све те просторије ставила под земљу (испод и поред куће). Од помоћног улаза до тих просторија долазило се подземним ходником. На тај начин она је спречила могућност да се у току дана у близини куће и у парку сретне са

запосленима у резиденцији.

Јованка је учествовала и у пројектовању Куће цвећа, која је прављена по угледу на цветну башту породице Чаушеску. Учествовала је, затим, у осмишљавању и пројектовању готово свих објеката на Брионима које су користили Тито и она. Али њен интерес за грађевинарство није био исцрпљен само њеном сарадњом на пројекту. Она је била и главни грађевински руководилац и инспектор код подизања ових објеката. Под њеним непосредним надзором била је Дирекција за изградњу и реконструкцију објеката као и главни извођач свих ових радова Грађевинска управа ЈНА.

Својим предлозима и иновацијама, по речима извођача, она је умногоме успоравала и поскупљивала радове. У објекат је морао да буде уграђен најквалитетнији материјал, због чега су набавке у иностранству биле редовна појава. За кашњење радова Јованка је најчешће оптуживала извођаче. Многе од њих она је лично одстранила са посла као "незналице, забушанте и лењивце". Дешавало се да су скоро завршени објекти морали бити срушени, јер нису били онакви каквим их је Јованка замислила.

На "Јованкиним градилиштима" радило је понекад и више хиљада радника и стручњака. Није потребно наглашавати колико су то били велики трошкови. Довољно је само казати да је генерал Гошњак у више наврата тражио од Тита да се Маршалат скине са буџета Армије, јер је он односио огромна средства и дестабилизовао војне финансије.

ЗУБИ ЗА ОСМЕХ

ПОРЕД масаже Тито је повремено имао и друге физикалне процедуре: хидротерапију, електротерапију, пливање и вежбе у базену. Ове процедуре су извођене за време његовог боравка у Игалу и Карађорђеву. Временом физиотерапеуткиње Радојка и Даријана Грбић почеле су да брину и о Титовом физичком изгледу. Из "Салона лепоте" на Ташмајдану ангажовале су фризера Миленка Милутиновића који је сваких 15 дана, а некад и чешће, фарбао Титову косу и стављао му минивал. При сваком Титовом јавном наступу Милутиновић му је правио нову фризуру. Косу му је учвршћивао разним учвршћивачима. Сјај јој је давао одговарајућим уљима.

Да би сакрио упадљиво изражене старачке пеге на рукама Тито је, поред одређених крема и кварцовања, повремено носио и рукавице. И поред лекарске забране и указивања на штетност Сунчевих зрака на његову јаче пигментовану кожу и могућност појаве меланома, он се на то није обазирао. Упорно се сунчао јер му је леп изглед био важнији од многих неповољних последица.

Зубна протеза била му је врло лоше урађена због чега је при говору и смеу често падала тако да је морао да је подиже прстом. На предлог доктора Гојка Ајдуковића ја сам ангажовао професора Блажу Грковића који му је урадио нову зубну протезу. Она је не само добро функционисала него је лепотом урађених зуба изменила и

физиономију Титовог лица. То је нарочито долазило до изражаја при његовом широком и срдачном осмеху који му је тако лепо стајао. Ја сам му рекао оно што је он некада казао Јованки: "Смејте се, друже председниче, смејте се."

Физиотерапеуткиње су временом почеле да се бринуо и о Титовом одевању. Приликом једног рођендана поклониле су му дивно бело одело које му је стајало као саливено. На његову жалост носио га је само неколико часова. Како Јованки није смео да открије од кога је одело добио, она је схватила ко му га је поклонио и у дворишту резиденције истргла један рукав сакоа, Тито је то одело одмах скинуо и никада га више није обукао.

Масажа је за Тита представљала култни ритуал којег се он ни по коју цену ниједног дана није хтео да одрекне. Редовно је устајао пре пет часова. После спровођења јутарње тоалете (умивање, бријање, купање) која је тајала око један час, Тито је узимао јутарњу терапију, а затим одлазио у просторије за масажу где га је чекала физioterapeуткиња. На масажу је обично одлазио нервозан, раздражљив и нестрпљив а са ње се враћао препорођен - расположен, толерантан и добронамеран.

После масаже примао је ињекције инсулина, а затим после пола часа доручковао. Масажу нико није смео да прекине укључујући и лекаре. У случају велике потребе комуницирало се преко телефона или се морало дуже времена куцати на врата да би се добила дозвола за улаз. После куцања појавила би се масерка Даријана. Она би Титу преносила поруку, а затим онеме на вратима саопштавала његов одговор.

Каква иронија судбине? Уместо са законитом супругом и сувладарком, Тито је своје последње дане провео са љубавницом Даријаном. Њена спаваћа соба налазила се поред његове болесничке у Клиничком центру у Љубљани. Даријана није напуштала Тита ни у време кад је он био на апаратима и интензивној нези. Остала је уз њега док је био у коми. Иако за Даријанин боравак у Љубљани, после дефинитивног погоршања Титовог стања, није било никакве потребе, она је у

болници остала све док је његово срце давало знаке живота. У Београд је дошла возом заједно са Титовим посмртним остацима.
(К р а ј)